

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
ภาค ๕ และภาค ๖
พระราชนิพนธ์
ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พันตำรวจเอก เพลิน ศรีสาคร

และ

นางกัณหา ศรีสาคร

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๖

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันจันทร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จวัดอรุณราชวราราม เลี้ยงพระถวายผ้าวัสสาวาสิกพัสตร์ รับสั่งให้หาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์เข้ามาเฝ้า ทรงด้วยเรื่องโรงสี เจ้าพระยาสุรวงศ์เห็นว่าไม่ควรจะห้าม แล้วว่าเรื่องนี้ไม่ทราบเลยว่าเป็นถึงเพียงนี้ แล้วทรงปรึกษาที่จะมอบศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่ให้กรมท่า เห็นด้วยแล้วว่าถ้าการเล่นเนื้อเล่นตัวอย่างไรต่อไปให้ใช้พระยาเจริญ ตัวท่านจะช่วยฉลองพระเดชพระคุณ ให้มันรู้ตัวเสียบ้างว่าผู้ที่เขาจะทำได้นั้นมีตัวดอก (ที่นั้นจะคิดเอื้อมเอากรมท่ารวมไว้ในออฟฟีศด้วยเหมือนครั้งสมเด็จเจ้าพระยาเป็นกลาโหม) แล้วมารับสั่งกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าจะตกลงกันอย่างไร เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทูลว่าจะตอบเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย วันนี้เวลา ๕ โมงเศษเกือบเที่ยงเสด็จกลับ

กรมหมื่นพิชิตถวายริโปตความเดือน ๓ ศาลฎีกาฉบับ ๑ แพ่งกลางฉบับ ๑ แพ่งเกษมฉบับ ๑ ใบสัจกรุงเทพ ฯ ฉบับ ๑ ใบสัจหัวเมืองฉบับ ๑ รับฟ้องฉบับ ๑ พระยาราชจดหมายทูลเกล้า ฯ ถวาย ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่า ครัวพวนเมืองพรมเมืองอินทรนั้น เดิมได้จ่ายเข้ามาตั้งแต่เดือน ๙ ปีชวดอัฐศก มาจนถึงเดือน ๑๒ ปีฉลูนพศก ครั้นเดือน ๑ โปรดเกล้า ฯ ให้ปล่อยครัวพวนที่เมืองพรมไปกับพระวิเศษสุรฤทธิ์เจ้าเมืองบริคัณหนิคม ครัวยกไปสิ้นจำนวนแล้ว ครั้นขึ้น ๗ ค่ำครัวเมืองอินทรบุรีหนีตามพระวิเศษไปอีก ๒๐๓ คน ยังเหลืออยู่อีก ๑๓๑ คน ในเดือนอ้ายจ่ายข้าวเสร็จแต่เมื่อข้างแรมพากันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหินปักแขวงเมืองลพบุรี พระอินทรประสิทธิ์ศรให้กรมการไปตามจะให้กลับมาเมืองอินทรตามเดิม ครัวไม่สมัคร สมัครจะอยู่กับหมื่นอรัญนพคุณ หมื่นเทพ กองส่วยทองแขวงลพบุรี หมื่นอรัญ หมื่นเทพ ได้มาทำ

หนังสือรับประกันตัวต่อพระอินทรประสิทธิ์ศรแล้ว เห็นว่าพวกครัวเหล่านี้ได้มาตั้งอยู่ถึงปีกว่าแล้วพอจะทำมาหากินได้ ประการหนึ่งก็ไปอยู่ลพบุรี การที่จะจ่ายต่อไป ขอพระราชทานให้งดเสียก็จะได้ อีกฉบับ ๑ ขอนายรองพลพ่ายเป็นหลวงวิสูตรสาลี ขุน-กสิการบัญชาปลัดกรมไพร่หลวงหางไถเป็นหลวงนังคัลกิจบรรหาร หมื่นสูทสากลสมุห์บัญชีเป็นขุนกสิการบัญชาปลัดกรม

พระราชหัตถ์ตอบยอมให้เลิกเสียไม่ให้จ่าย

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบพระราชหัตถ์เลขาว่า ได้เชิญพระราชหัตถไปให้เรียนสมเด็จเจ้าพระยาแล้ว ท่านกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ที่ได้กราบทูลว่าการเรื่องนี้เป็นการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ไม่เป็นการคอเวอนเมนต์นั้น เห็นว่าโรงสีนั้นจะขึ้นล่องและลากเรือไปมาผ่านหน้าพระบรมมหาราชวังเสมอ เสนาบดีจึงได้เห็นพร้อมกันมีหนังสือไปห้ามปรามว่ากล่าวกงสุลนั้น ก็เพราะเป็นการที่จะรักษาพระ-เกียรติยศพระเจ้าอยู่หัว และการสิ่งใดที่เห็นว่าเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศพระบาท-สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นการเสียประโยชน์แผ่นดินแล้ว เสนาบดีก็ต้องคิดหาทางต่อสู้ว่ากล่าวไปกับกงสุล และชาวต่างประเทศที่คิดจะทำการซึ่งไม่ควรนั้นโดยเต็มกำลังก็แต่การเรื่องนี้เป็นการนอกกับในปนกันอยู่ จึงได้เป็นการเหลือกำลังของเสนาบดีที่จะต่อสู้ว่ากล่าวให้ตลอดไปได้ ถึงชาวยุโรปที่ในกรุงเทพ ฯ นี้ เขาก็รู้เต็มใจอยู่ด้วยกันหมดทุกคนว่า โรงสีรายนี้ตั้งขึ้นได้เพราะผู้ใด เพราะดังนั้นท่านจึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดช่วยห้ามปรามคนฝ่ายในเสนาบดีจะได้ตั้งหน้าต่อสู้ห้ามปรามกับคนฝ่ายนอกไป ข้อซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ว่า การซึ่งจะห้ามปรามให้แข็งแรงขึ้นอีกก็ได้ แต่ขอให้เป็นการเห็นพร้อม ๆ กันบ้างนั้นความข้อนี้ท่านให้กราบบังคมทูลว่า การที่ได้กราบบังคมทูลขอให้ห้ามนั้น เป็นความเห็นของท่านผู้เป็นหัวหน้าของเสนาบดี กับเสนาบดีได้ปรึกษาเห็นพร้อมกันแล้ว จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แต่การซึ่งจะห้ามนั้น ถ้าทรงกรุณาเห็นว่าจะห้ามหยุดได้จริง ๆ แล้วจึงห้าม ถ้าผู้ที่จะช่วยเขานั้นหาช่องหาทางที่จะช่วยเขาให้ชนะเสนาบดีได้อยู่แล้วท่านเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า อย่าห้ามดีกว่า ทรงพระดำริว่า ไม่ต้องตอบ จะรับสั่งกับสมเด็จเจ้าพระยาต่อพระโอษฐ์ทีเดียว

ออกขุนนาง พระนรินทรทูลบอกพระยาราชวังสรรค์ข้าหลวงกับพระศิริธรรม-บริรักษ์ปลัดเมืองนคร ว่าโปรดเกล้า ฯ ให้ไปประงับจีนวิวาทที่เมืองสตูลนั้น บัดนี้พระยาสตูลได้จับตัวจีนทำโทษเสร็จแล้ว กับพระยาสตูลบอกเข้ามาด้วยฉบับ ๑ ความเหมือนกัน

พระยาศรีไปค้นบอกพระยาเทพเรื่องมองใบมาเมืองเชียงใหม่ ได้มาทูลโปรดเกล้า ฯ ให้เอาไปที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ พระยาโชฎึก จดหมายถวายขอพระราชทานกำหนดฉลองวัดญวน กับขอพระราชทานพระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร พระยาราชรองเมือง ช่วยจัดแจงด้วย โปรดเกล้า ฯ ให้ไปเอากำหนดวันที่สมเด็จ กับทรงสั่งพระยาโชฎึกให้สั่งกาทองคำอีก ๓ รุ่งขึ้นเจ้าจอมมารดาแพไปสั่งอีก ๑ กับทรงสั่งหีบทองอีก ๔ ใบ ท่านกาพย์ส่งริโปตทหารเข้าเวรและจดหมายถวายว่า จมื่นสุรฤทธิ์จดหมายเข้ามาว่าป่วยเห็นจะเข้ามาฉลองพระเดชพระคุณในเวรเดือน ๔ นี้ไม่ได้ ขอพระราชทานให้มีผู้รับการแทน กับว่าหลวงสรสิทธิ์ให้ไปบอกให้มาเข้าเวร ตอบว่าจะมาแล้วก็ไม่มา เห็นว่าประมาทราชการเป็นนักเป็นดังนี้มาหลายครั้งแล้ว รับคำโทรเลข ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ เรือเข้ามา ๓ ลำ ฉบับ ๑ เรือออก ๒ ลำ

วันอังคาร ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลจักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินเลี้ยงพระ ถวายผ้าจำนำพรรษาวัดราชโอรส ได้รับสั่งถามเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า เรื่องโรงสีนั้นจะเอาอย่างไรต่อไปอีกหรือ ท่านกราบบังคมทูลว่า ก็เห็นจะยุติเพียงนั้น การเรื่องนี้ ตัวท่านนั้นอยากจะให้หยุดคอเรศปอนเดนซ์เสียเพียงนั้น ถ้ามากไปตัวท่านก็คงจะเสีย เพราะคำนั้นเป็นคำแรง ๆ ไม่เคยกราบบังคมทูลพระกรุณา ได้เรียนสมเด็จเจ้าพระยาว่า ท่านคิดการอย่างไรต่อไป ท่านก็ว่า ถ้าทรงห้ามเสียให้ขาดได้แล้ว ก็เห็นว่าบางทียุเก้อจะหยุด ด้วยทุนรอนยุเก้อมีน้อย ที่ทำการได้ก็เพราะทุนรอนพวกเหล่านี้ ถ้าทรงห้ามแล้ว พวกเหล่านี้ก็ต้องกลัวไม่อาจให้ทุนรอน ก็คงจะต้องเลิก ท่านเห็นการอย่างนี้ไม่ได้คิดการอย่างอื่นต่อไป เวลาบ่ายโมงเสด็จกลับถึงพระบรมมหาราชวัง พระยาโชฎึกส่งหีบหมากและผ้ายกไหม ทำบัญชีถวายจำนวนหีบหมากเงินกะไหล่ทอง ๒๐ หีบ เงิน ๒๗ ชั่ง ๔๕ บาท ๑ สลึง ผ้ายกไหมห้าคืบอย่างใหญ่ ๔๒ ผืน เงิน ๑๒ ชั่ง ๖ บาท สี่คืบ ๒๑ ผืน เงิน ๔ ชั่ง ๓๗ บาท สามคืบ ๓๓ ผืน เงิน ๔ ชั่ง ๔๓ บาท รวมเงินค่าผ้า เงิน ๒๑ ชั่ง ๒ บาท รวมทั้งสิ้น

๔๘ ชั่ง ๕๑ บาท ๑ สลึง (ใช้พรุ่งนี้) องค์ประสานศรีใสถวายเรื่องราวว่าด้วยหม่อมเจ้ากลีนไม่ส่งเงินราชการ (เซ็นไปพรุ่งนี้) รับหนังสือพระองค์เจ้ากาพย์ถวาย ว่าด้วยจมื่นวิชิตไชยศักดาวุธ นายถม จดหมายมายื่นขอลาไปจัดการโกนจุกน้องจนวัน ๕ ค่ำ เดือน ๔ กับพระวรกัณฑ์มาเตือนด้วยที่ควอดเอตมาสเตอร์ซายันยังว่างอยู่ เดิมจมื่นสราภัยได้กราบทูลพระกรุณาขอพระราชทาน นายเยื้อนก็ยังหาได้ตั้งไม่ นายสินอารมเรอซายันก็บิดพลิ้วไปเตือนก็จดหมายแก้ตัวต่าง ๆ ไม่เข้ามา ต้องขอพระราชทานให้มีโทษเสียบ้าง ทหารอินเยอเนียก็บิดพลิ้วตั้งแต่สับลุดเตอแนลลงไป มีแต่นายทัดไปโอเนียเมเยอและเปซายันหม่อมราชวงศ์มุ้ยกับทหารไปรเวตบ้างคนหนึ่งสองคน ขอรับพระราชทานให้มีโทษเสียบ้าง ขอรับพระราชทานเกาะตัวขังทั้งกัมปนี ยกแต่ที่มาแบนมาสเตอร์ หม่อมราชวงศ์ชิตได้ราชการมาก ขอพระราชทานเงินเดือนขึ้นในเดือน ๓ กับนายทัดด้วยอีกคนหนึ่ง คนละ ๖ บาท กับมิสเตอร์อาลบาศเตอมีจดหมายมาว่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้มิสเตอร์เดซามาบอกว่า นายห้างอาลวนจะเอาโคมแก้วระย้าใหญ่เข้ามาแขวนทูลเกล้า ฯ ถวายที่มิวเซียม ท่านกาพย์ได้ตอบไปว่าจะกราบทูลเสียก่อน กับนายส่วยทหารแตรวงพันตีกอปราล นายสุด นายชื่น กรมอดิศรให้มาชำระ รับแต่วันพันจริง แต่ขณะพันไม่รู้ตัวว่าเป็นไข้สันนิบาต เพิ่งหายยังไม่สนิท เห็นว่าจะตีเสียบ้างเล็กน้อยแล้วจะส่งคืนถวายกรมอดิศร ด้วยเป็นข้าของท่านแต่เดิมแล้วเอามาเป็นแตร พระราชหัตถ์ฉบับ ๑ ทั้งเวลาวานด้วย จมื่นสุรฤทธิ์นั้นให้หลวงวิทยาแทน ถ้าอ้อแอ้ไปให้คนอื่นหนุน หลวงสุรฤทธิ์นั้นให้เกาะตัวมาขังรับการจนตลอดเวร และลดเงินเดือนเปหาบเปเป็นการลงโทษครั้งแรก จมื่นวิชิต นายถม นายทัษ หม่อมราชวงศ์ชิต และจะเกาะทหารนั้นโปรดตามขอควอตเตอมาซเตอร์ซายันให้เลือกมา เรื่องนายสวยให้สืบพยานให้แน่ถ้าได้จริง ให้เฆี่ยน ๓๐ ที ขังไว้ปีหนึ่งหรือ ๖ เดือน จะแขวนระย้าไม่ยอมให้แขวน ได้ทราบข่าวเจ้าพระยามหินทรจะเล่นละครเรื่องเจ้าฟ้าประสูติ ที่บ้านพระยามนตรี ให้ท่านสายไปห้ามพระยามนตรี

วันพุธ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จวัดราชประดิษฐ์ เลี้ยงพระ ถวายผ้าจำนำพรรษา ถวายเงินพระคลังข้างใน ๔ ชั่งเป็นเบี้ยหวัด สั่งด้วยหนังสือสำคัญ เมื่อวานนี้ทอดพระเนตรเห็นพระสิหญิง (๑) เอียงไปข้างขวา โปรดเกล้า ฯ ให้เอาดึงจับให้แก้เสียใหม่ เวลา

(๑) สิงหิงค์

เที่ยงเสด็จกลับ แล้วเสด็จกลับประทับที่พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย แจกเบี้ยหวัดมหาดเล็กแล้วออกขุนนาง พระยาศรีทูลบอกเมืองฉะเชิงเทราว่าด้วยคอมมอโดฝรั่งเศสไปตั้งซื้อโค กระบือ เจ้าเมืองกรมการห้ามราษฎรว่า ถ้าผู้ใดขายโคกระบือต่อฝรั่งให้มาทำตั๋วรูปพรรณถ้าไม่ทำ จับได้จะมีโทษ ฝรั่งซื้อไม่ได้ ไปซื้อตามหัวเมืองลาวชั้นนอกได้โคมาสัก ๓๐๐ จะเอาไปลงเรือโป๊ะที่เมืองฉะเชิงเทรามาถึงเมืองอะไรจำไม่ได้ เป็นเมืองขึ้นเมืองฉะเชิงเทราจับไว้ ไม่มีตั๋วสำคัญและหนังสือเดินทาง แต่เมื่อจับฝรั่งไม่อยู่ ยังไปเที่ยวซื้อโคกระบืออยู่ แต่จับไม่ได้มาหลายเมืองแล้ว เพราะใครจับแล้วฝรั่งตั้งท่าเอาปืนจะยิง (โปรดเกล้า ฯ ให้ถามไปว่าเป็นชาติใด จะได้ฟ้องกงสุล) แต่อีกรายหนึ่ง คือ ชาเลตอมซันนั้นบอกมาว่า รู้ข่าวว่ากรมการบอกมากรุงเทพ ฯ ก็ส่งกระบือกลางและผู้ร้ายแล้ว

พระนรินทรเสนีทูลบอกเมืองภูเก็ตว่าจีนกำเริบอีกด้วย(๑) ข้าวที่เมืองภูเก็ตแพงเกิดปล้นขึ้น แต่เป็นจีนเลว ๆ รับหนังสือพระยาสุจริตบอกด้วยส่งบอกเรื่องผู้ร้ายปล้นรายจีนแย้มต่อแดนเมืองตากกับเมืองเถิน กับทาสวางยานายราย ๑ ที่เมืองตาก เอาข้าวของไป ได้ตัวและของกลางบ้างแล้ว

เจ้าจอมจันบุตรนายนุชมหาดเล็กหลานพระยาอุภัยราชา ทำเรื่องราวถวายกล่าวโทษขุนพินิจจัยว่า ไปขอซื้อที่บ้านต่อบิดา ๆ ไม่ขายไปรื้อเรือนแยกที่ทำตึก ใครห้ามก็ไม่ฟัง จนถึงท้าวนางให้คนไปและพระยารองเมืองห้ามก็ไม่หยุด เซ็นพระราชหัตถ์ไปในท้ายเรื่องราวว่า ความรายนี้นางจันมายื่นต้นเดิมความอย่างไรก็ไม่ปรากฏ ให้พระยาราชรองเมืองไต่สวนดู ควรจะชำระว่ากล่าวกันประการใดให้แล้วได้ ก็ให้พระยาราชรองเมืองว่าเสียให้แล้ว แล้วเซ็นเรื่องราวองค์ประสานศรีใสถวายวานนี้คืนไปว่า ความรายนี้อากับหลานวิวาทกัน ต่าคนต่างทุ่มเถียงไม่รับกัน หม่อมเจ้าหญิงกลีนขอสืบจึงได้สั่งไปให้สืบให้ทำตามคำสั่งฉบับนั้นเถิด

แล้วทรงหนังสือสำคัญสั่งเงินพระราชทานทำขวัญโกนจุกบุตรพระยารัตนโกษา ๑๐ ตำลึง บุตรหลวงราชวงศา ๑๐ ตำลึง เป็นเงินพระคลังข้างในฉบับ ๑ เงินพระคลังมหาสมบัติพระราชทานพระยาโชฎึก ค่าหีบค่าผ้า ๔๘ ชั่ง ๕๑ บาท ๑ สลึง

รับคำโทรเลข ๔ ฉบับ ฉบับ ๑ วานนี้เรือมาลำ ๑ เรือไป ๓ ลำ วันนี้ออก ๕ ลำ

---

(๑) เรื่องจีนเมืองภูเก็ตกำเริบนี้ พึงดูเรื่องราวในนิทานโบราณคดี พระนิพนธ์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นิทานที่ ๑๕

ท่านกาพย์จดหมายถวายขอพระบรมราชานุญาต จะมีการเลี้ยงให้มิสเตอร์แคสเวลเวลาค่ำวันนี้

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาศรีมาเฝ้า อ่านหนังสือบอกพระยาเทพส่งต้นหนังสือมองใบถึงพระยาสิงหนาทลงมา สมเด็จกรมพระไปเรียกล่ามพม่าที่พระนรินทรมาแปล และท่านคิดร่างหนังสือถึงมิสนอกซ์ใหม่ และอ่านบอกเรื่องตากหารือลงมา ๘ เรื่อง

รับสำเนาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งเป็นหนังสือกงสุลฝรั่งเศสไปรเวตเตือนตราให้ที่ ๒ กงสุลฉบับ ๑ ฉบับ ๑ เป็นหนังสือกงสุลอเมริกันว่า หมอกาลเบศซอนคนชาวอเมริกันจะขอขึ้นไปตัดไม้ขอนสักที่ป่าชายน้ำแขวงเมืองพิษณุโลก ฉบับ ๑ เป็นหนังสือมิสเตอร์แคสเวลยื่นเจ้าพระยาภาณุวงศ์ขอเงินเดือนเมซั่นขึ้น เพราะว่าได้ผลประโยชน์ในคอเวอนเมนต์ไม่พอใช้ ไม่เหมือนครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ด้วยไม่มีใครสั่งของ มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระว่าด้วยหมอกาลเบศซอนขอไปตัดไม้นั้น เรื่องอย่างนี้เคยมีแต่ก่อนว่าขึ้นมาหลายคราว ที่เจ้าพระยาภูธราภัยได้ตอบขัดลงไปว่าเป็นที่ป่าน้ำ ป่าหลวง อะไรบ้างก็มี แต่ที่นี้จะขัดขวางอย่างไรบ้าง หรือจะยอมให้เขาทำ ขอให้ท่านทรงใคร่ครวญดูเห็นประการใด แล้วให้มีหนังสือไปที่กรมท่าตามเคยอย่างที่ทำมาแต่ก่อน ท่านผู้หญิงหนูภรรยาเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ถวายเรื่องราวกล่าวโทษเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าข่มเหง ให้พระยานครชัยศรีและพระสยามพลภักดิ์ปลัดไปขอซื้อจะเอาที่บ้านที่พระปฐมเจดีย์แกไม่ให้ ก็ไปเร่งเร้าจะเอาให้ได้ แต่อดทนมาถึง ๓ เรื่องแล้ว คือเรื่องที่นา เรื่องไม้ขอนสักแพหนึ่ง เรื่องทาส ๓ คน ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง แล้วถวายปั้นลูกแก้วดำกลางปั้น ๑ ออกขุนนาง พระยาจ่าแสนยทูลบอกพระยานุภาพส่งต้นหนังสือเรอเรเปรยันต้นเรื่องจับคนได้ให้พึ่งบังคับบัญชากรุงเทพ ฯ กับทูลว่าพระณรงค์เรืองเดชยกกระบัตรเมืองพระตะบองเข้ามาเฝ้าถวายผ้าม่วงหางกระรอก ว่าไม่มีราชการอะไรมาช่วยเผาศพพระยาราชภักดี (๑) คนนี้เป็นน้องต่างมารดาพระยาคทาธร พระนรินทรอ่านบอกพระยาราชวังสรรค์ข้าหลวงและเจ้าเมืองกรมการเมืองภูเก็ตว่าด้วยจับจีนเป็นต้นเหตุตั้งทหารรักษา เร่งให้จีนหัวหน้าส่งตัวตามสัญญา พระยาเจริญราชไมตรี พระยาราชโยธาถวายความเห็นซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ไต่สวนตรวจสอบเรื่องความจีนแสงถวายฎีกากล่าว

(๑) พระยาราชภักดี (ม.ร.ว. ช้าง เทพหัศดิน) ถึงอนิจกรรม วันที่ ๘ กรกฎาคม ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๒๐

โทษตระลาการ เรื่องมรดกที่รายพระยาอัษฎงค์ซื้อเป็นเนื้อความ ๔ ข้อ เห็นว่าถูกต้องตามคำตัดสินเดิมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้อ่านให้ขุนนางฟังทั่วกัน รับสั่งว่า เป็นพยานด้วยกันไว้หน่อยจะมีหมอความมาว่าอ๊า (รับสั่งว่า เรื่องนี้จะเสียก็ความไม่สู้จะแรงนักเป็นแต่ร้องสงสัย ประการหนึ่งจะเป็นพยาบาทกัน ประการหนึ่งเอาใจห้าวราชกิจไว้ด้วยดีกว่าตกลงจะปรับ แต่จะไปกรงกระทบหลอกห้าวแพว่าจะเพี้ยนให้แกขอเป็นบุญคุณอีกทีหนึ่ง)

พระยาจ่าแสนยบดีร่างหนังสือบิสมเลกซ์ เรื่องความมองไบ สมเด็จกรมพระท่านร่างมีความว่า ไทยให้พระยาเทพขึ้นไปเพื่อจะได้ชี้แจงความให้เจ้าเชียงใหม่รู้การผิดใช้เงินตามคำตัดสิน เจ้าเชียงใหม่จึงแจ้งความว่า ผู้ร้ายรายนี้มิใช่คนในเมืองเชียงใหม่เป็นคนยางแดงลูกจ้างมองไบเอง เมื่อปล้นแล้วก็หนีไปนอกเขตแดน ซึ่งจะให้เจ้าเชียงใหม่ใช้ก็จะยอมใช้ตามกรุงเทพ ฯ บังคับ แต่ขอให้พระยาเทพบอกความมาให้กรุงเทพ ฯ ทราบ ก่อนพระยาเทพสืบความนั้นก็สมกับคำเจ้าเชียงใหม่พูดจริง กับได้ต้นหนังสือมองไบมีมาถึงพระยาสิงหนาทบดีภรรยาว่า (ผู้ร้ายปล้นนั้นเป็นคนยางแดงลูกจ้าง โปลิศที่โน้นจับได้แล้ว) ด้วยผู้ร้ายรายนี้ได้ส่งต้นหนังสือและบอกพระยาเทพมาด้วยแล้ว กับว่าด้วยมองไบไปถึงเมืองเชียงใหม่กล่าวโทษนายดวงทิพนายโปลิศว่าเมื่อขณะผู้ร้ายปล้นไปว่าให้ติดตาม นายดวงทิพว่าไม่ใช่ธุระ ได้หานายดวงทิพมาจะได้สอบปาก นัดให้มองไบมาก็ไม่มา จน ๓ วัน พระยาเทพได้บอกกับพม่าให้เป็นพยานไว้หลายคน การเป็นดังนี้ ไทยจึงเห็นว่าจะบังคับให้เจ้าเชียงใหม่ใช้เงินก็ยังไม่สู้ถนัดเพราะผู้ร้ายนั้นเป็นลูกจ้างมองไบ ครั้นปล้นแล้วก็หนีไปนอกเขตแดนเสียก็เป็นการเหลือกำลังอยู่ ถ้าคนในเมืองเชียงใหม่เป็นผู้ร้ายก็ดี หรือผู้ร้ายยังหลบอยู่ในเขตแดนเชียงใหม่ก็ดี เจ้าเชียงใหม่ไม่ติดตามให้เต็มอำนาจก็พอจะปรับไหมได้ แต่อังกฤษได้ตัดสินแล้วไทยไม่อาจขัดขวางคำตัดสินกอเวอนเมนต์ ผู้ใหญ่ที่บังคับมานั้น เงิน ๕๒.๐๐๐ รูเปีนี้ไทยก็จะต้องยอมออกให้แทนเจ้าเชียงใหม่ แต่ขอให้พิจารณาดูหนังสือบอกพระยาเทพและต้นหนังสือมองไบให้ถี่ถ้วนก่อนว่า ความนี้จะเชื่อได้หรือมิได้ เหตุซึ่งเป็นเช่นนี้ครั้งนี้ก็เป็นการใหม่จัดการรักษาบ้านเมืองยังไม่เรียบร้อย บัดนี้พระยาเทพก็ได้จัดการบ้านเมืองออกประกาศผู้เดินทาง และสั่งโปลิศรักษาให้การแข็งแรงขึ้น แล้วอยู่ในแบบอย่างนั้นแต่

อนึ่งในหนังสือมองใบมีซักว่า กอมมิศชันเนอเมืองยาปุ่นได้บังคับว่าตัวผู้ร้ายส่งไปเมืองมรแมนแล้ว ให้มองใบตามไปโดยเร็ว การเป็นดังนี้ ขอท่านจงตรึกตรองดูเถิด (ร่างที่แก้แล้ว) ทรงแก้บ้างเล็กน้อย ส่งไปวันพรุ่งนี้ มีไปวัน ๘ ค่ำ รับคำโทรเลข เรือออก ๒ ลำ เรือมา ๑ ลำ

วันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

แจกเบี้ยหวัดเจ้านายและหม่อมเจ้าที่ในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร พระองค์เจ้ากาพย์เกาะ หนังสือว่าด้วยหลวงสาคราริกรฤทธิ์ทำจดหมายมาแจ้งความว่าป่วย จะกราบถวายบังคมลากลับไปรักษาตัวที่บ้าน กับควอเตอมาสเตอร์ซายันนั้น เห็นควรจะตั้งนายเย็นเป็นซายัน ด้วยเป็นคนหนังสือก็ดีเลขก็ดี แล้วซายันในกัมปนีที่ ๔ มีเกินอัตราอยู่ สมเด็จเจ้าพระยามาเฝ้า พระราชทานร่างหนังสือถึงมิสเตอร์นอกซ์เรื่องความมองใบที่สมเด็จทรงร่าง ชอบว่าดีทีเดียว และติว่าที่ร่างหนังสือว่าตกใจที่ไพร่กระโดดเป็นห้วงๆ มากนักช้า แล้วทรงเรื่องโรงสีก็เป็นอันยุติกัน ว่าเขาตั้งกองลาทุเรอนมากเสียแล้ว แล้วทรงเรื่องจะมอบการต่างประเทศเรื่องใหม่เป็นอันตกลงกันให้รีบทำหนังสือตอบเสีย แล้วพูดถึงกรับธุระเจ้าพระยาภูธราภัยมาก พูดด้วยตระกูลปลูกฝังอยู่ในกรมมหาดไทย บ่าวไพร่ก็อยู่ในนั้น ไม่มีใครครอบงำที่นั้น จะขอให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ให้เป็นที่สมุหนายก แต่กรมท่าสมัยเมื่อก่อน [illegible] พระยาอภัยรณฤทธิ์ก็ยังไม่ถึงที่สมุหนายกให้ท่านฟัง ท่านก็เห็นด้วย แต่ตรัสว่าจะให้สมเด็จกรมพระจักรี ท่านก็ยอม แต่ขอให้พระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นผู้ช่วยได้ฟังกรมพระจักรีบ้างด้วย ก็โปรด [illegible] ก็ยาวเกินมาก ทรงตรัสว่าพระยาอภัยรณฤทธิ์นั้นเป็นเรื่องความจะทิ้งเราไปที่ยมราชก็ด้วยด้วย (แล้วทรงไปประพาสเรื่องข้างใน) แล้วมีพระราชหัตถเลขาตอบเซอร์วิลเลียมโรบินซันผู้ครองสิงคโปร์ฉบับ ๑ ขอความยินดีที่จะเข้ามากรุงเทพฯ [illegible] เวลาแล้วไปประพาสตามหัวเมืองต่างๆ หลายแห่ง มีเวลาที่ในกรุงเทพฯ หลายอย่าง คือเฝ้าพระชนกพระชนนีและพระญาติ ดูเล่นสนุก แต่ตามแต่จะเข้ามา มีพระราชหัตถ์ถึง [illegible] ๑ [illegible] อีกฉบับ ๑

จำไม่ได้ แล้วถวายหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ว่าด้วย[illegible]ริโปต[illegible] ภูเก็ตแจกตราความชอบแล้ว สืบความได้ว่า เจ้าเมืองปะเหลียนไปทำสัญญากับกัปตัน เวบอนายโปลิศเมืองภูเก็ตกับชาวยุโรปที่เกาะหมากให้ทำแร่เหล็ก [illegible]ปะเหลียน สัญญากัน ๑๕ ปี ขอเสียปีที่ ๑ เงิน ๑,๐๐๐ เหรียญ ปีที่ ๒ ขึ้น [illegible] เหรียญต่อไปทุก ๆ ปี จนครบสัญญา พระอมรกลับมาถึงเกาะหมากพบพระปรียัน[illegible]รักษ์ผู้ว่าราชการ เมืองปะเหลียน ได้ถามข้อความและข้อสัญญาได้กอปี้มาด้วย เจ้าเมืองปะเหลียนว่าจะ เข้ามาแจ้งข้อราชการในกรุงเทพ ฯ ท่านเรียนสมเด็จเจ้าพระยาแล้ว เห็นว่าท้องตราส่ง พระราชบัญญัติปิ๊บลิกไปรเวตนั้นก็ได้ส่งไปทั่วทุกหัวเมือง เมืองปะเหลียนขืน[illegible] ทำสัญญากับกัมปนีไม่ได้บอกส่งข้อสัญญาเข้ามาปรึกษาก่อนทำสัญญา[illegible]นั้น เหลือเกินผิดท้องตราอยู่ ถ้าไม่หาตัวพระยาพัทลุงพระปรียันต์มาปรึกษาจัดการข้อสัญญา ประทับ ท่านเสนาบดีและกงสุลเป็นพยาน กัมปนีมีเหตุการณ์ประการใด ก็จะพ้องได้ ความลำบากแก่บ้านเมือง ท่านขอรับพระราชทานเรือหาญศัตรู ให้ปลัดกรมอาสา[illegible]เป็น ข้าหลวงไปหาตัวพระยาพัทลุง พระปรียันต์เข้ามากรุงเทพ ฯ จะได้ปรึกษาหารือกงสุล จัดข้อสัญญาให้เรียบร้อย จึงไม่มีเหตุการณ์ต่อไป แล้วถวายริโปตพระอมรฉบับ ๑ ข้อสัญญาฉบับ ๑

เจ้าพระยายมราช พระพิเรนทรเทพถวายริโปตความนครบาลเดือน ๓ พระองค์ เจ้ากาพย์จดหมายถวายว่าด้วยนายห้างยอนสตอนกัมปนีเมืองสิงคโปร์ส่งกราฟเข้ามาที่ห้าง ปีกเค็น จะขอรับเงินค่าเช่าระวางม้ามาจากเมืองสิงคโปร์ และค่าจ้างแขกฝรั่งซึ่งกำกับม้า เข้ามา รวมเป็นเงิน ๑๓๕๙ เหรียญ ๓๘ เซ็น จะขอรับพระราชทานยืมเงินพระคลังข้างใน ใช้ไปก่อน แล้วจะทำบัญชีฎีกาเบิกเงินต่อภายหลัง ส่งร่างตอบ[illegible] เรื่อง[illegible]ใบซึ่ง สมเด็จร่างมา ให้ท้าวราชกิจไปให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์วันนี้

วันเสาร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๔๐

มีพระราชหัตถเลขาสั่งให้ประหารชีวิตอ้าย[illegible] แล้วแห่ จีนฟักตายในคุกอีก แล้วให้เฆี่ยนอ้ายบุญพวกเพื่อนอ้าย[illegible] ๖๐ ที เอาตัวไปจำคุกไว้กำหนด ๓ ปีพ้นโทษ

แล้วเซ็นในท้ายจดหมายเจ้าพระยายมราช ถวายวันพฤหัสบดี แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๓ ว่า ท่านยมราชจะทำโทษหลวงพัศดีและผู้คุมให้เป็นแบบอย่างนั้นชอบแล้ว การต่อไปภายหน้าจะได้ไม่มีเหตุเป็นที่น่ากลัวดังนี้ต่อไป (ส่งไปวันอาทิตย์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔)

เจ้าหมื่นศรีเชิญพระรูปกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ชูเราะสั่งเข้ามา ทูลเกล้า ๆ ถวาย แล้วมิสเตอร์แคสเวลเฝ้า ทรงไกล่เกลี่ยด้วยเรื่องจะตั้งเมชั่น ให้เป็นกาตเยนราก เพิ่มเงินปีให้ปีละ ๗๐ ชั่ง แล้วดูห้องที่จะสั่งเครื่องแต่งพระที่นั่ง

ค่ำไม่ได้ออกขุนนาง ประทับไม่ถนัด เป็นพระยอดที่พระที่นั่ง ร่างหนังสือมอบศาลต่างประเทศ เมืองเชียงใหม่ให้อยู่ในกรมท่า

วันอาทิตย์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ตั้งคืนนี้รับสั่งว่า เข้าที่ไม่หลับ ปวดพระยอดจนเกือบรุ่ง เสด็จไปประทับเข้าที่ ๆ พระที่นั่งเก่าจักรพรรดิพิมาน

พระวรภัณฑ์ถวายเรื่องราวว่าด้วยข้อทหารมหาดเล็กกระจัดกระจายมาก ด้วยทหารเอาเสื้อไปจำนำที่โรงยาฝิ่น และว่าด้วยการคลังไม่ควรจะย้าย

พระองค์เจ้ากาพย์จดหมายถวายส่งเรื่องราวหม่อมราชวงศ์แปลกว่าด้วยไปตรวจโรงละครพบปืนสไนเดอเลว ๔๕ หีบ ปัสตัน ๓๐ หีบ ว่าเป็นของพระยาภาษีซื้อส่งกรมแสง ว่ายังไม่ได้รับไป ว่าเป็นรอยเปียกกลัวจะเป็นอันตรายบ้าง กับเตียงไม้สำหรับทหาร[illegible] เสีย ๓ ส่วน ดีส่วน ๑ จะขอซ่อมแซม แต่ทหารช่างไม้ในอินเยอเนียมีคนไม่พอ อยากจะจัดทหารช่างไม้ในกรมปืนอื่น ๆ มาเป็นอินเยอเนีย และในเรื่องราวหม่อมราชวงศ์แปลกทหารอินเยอเนียนั้น กล่าวโทษพระวินัยธรรม เสือ วัดสุทัศน์ ว่ารับภรรยาฝากของไว้ ครั้นกาลเสด็จไทรโยค ภรรยาตาย ไปขอเอาของก็ผัดไป ครั้นถึงวันผัดไปเอา ก็ว่าให้นางวาหลานอำแดงสาดไปแล้ว ครั้นเข้าไปทำเรื่องราวฟ้องธรรมการ ก็ให้การขึ้นปรึกษาถูกขุนแล้วกลับกลับคำเสียว่า เป็นของอำแดงสาด ทรงปิดทองหนังสือสองคัมภีร์ วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง ประชวรพระยอด และวันนี้ทำบุญประจุพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่ได้เสด็จออก ทรงหนังสือสำคัญ

สั่งเรียกเงินพระคลังข้างที่มาใช้ราชการข้างใน ๒๐๐ ชั่ง - อีกฉบับ ๑ สั่งเรียกเงินค่าน้ำหวยใช้เบี้ยหวัดข้างในไม่พอ เงิน ๔๐ ชั่ง

กรมหมื่นนเรศถวายบัญชีทอง เงิน สมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสุธาทิพยรัตน์ และรับคำโทรเลขเรือเข้ามาฉบับ ๑

วันจันทร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ไม่มีราชการอะไร เสด็จลงกำหนัาทระองค์สุนันทากุมารีรัตน์หอคพระเนตรงานกรมหมื่นนเรศ พระองค์เทวัญ พระนายสรรเพธภักดีตามเสด็จ

พระราชทานบัญชีสมโภชโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าท่อะประไพให้กรมหมื่นนเรศงบ

กริ้วกรมหมื่นอดิศร ที่ไม่สมโภชประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุธาทิพยรัตน์ ทรงปิดทองพระคัมภีร์ ๒ คัมภีร์

ทรงหนังสือสำคัญสั่งเงินพระคลังข้างที่ ๓ ฉบับ ๆ ๑ สั่งเงินทำขวัญโกนจุกลูกพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ ๓ คน ๆ ละ ๑๐ ตำลึง รวมเงิน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ฉบับ ๑ ลูกพระยาเรนารถคนหนึ่ง เงิน ๓ ชั่ง ฉบับ ๑ ให้ท้าวราชกิจไปทำขวัญลูกพระยาประภาเงิน ๑ ชั่ง ลูกพระยามนตรี ๑ ชั่ง รวม ๒ ชั่ง และไม่ได้ออกขุนนาง

พระกิษฐการถวายริโปตความศาลกระทำเดือน ๓ และกรมหมื่นพิชิตปรีชากรถวายริโปตเดือน ๓ ใบสัจเก่าฉบับ ๑ ลูกขุนปรึกษาชี้ขาดฉบับ ๑ พระยาธรรมสารนิติรับเรื่องราวฉบับ ๑

วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับสำเนาหนังสือกงสุลอเมริกัน เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งว่าเขามาเฝ้าเขาต้องคอยช้ากว่าชั่วโมง ๑ ช้าเพราะธุระไปรเวตของหมอแมกฟาแลนด์ เขาเห็นว่าหมอแมกฟาแลนด์ไม่ควรจะไปเฝ้าดังนั้น เพราะเป็นชาวอเมริกัน เขาได้แจ้งความไปให้คอเวอนเมนต์ทราบแล้ว เขาขอว่า ถ้าชาวอเมริกันคนใดคนหนึ่งอยากจะไปเฝ้าด้วยการของเขาก่อนตามธรรมเนียมและตามหนังสือสัญญา

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า เมื่อวันกงสุลอเมริกันมาเฝ้านั้น ทรงตรัสกับหมอแมกฟาแลนด์ รับสั่งให้คนไปคอยดูอยู่ พอมากราบทูลว่ามาสักครู่หนึ่ง แล้ว

ก็เสด็จขึ้นไปรับกงสุล จะชำระอยู่อย่างไรไม่ทราบแน่ แต่ข้อที่สัปเยกอเมริกันมาเฝ้าไม่ได้ เพราะกงสุลเป็นผิดนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่าพวกมิชชันนารีเหล่านี้ได้เคยมาอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนครั้งกงสุลเสียอีก เขาก็ได้เคยไปมาคุ้นเคยกับเจ้าแผ่นดินและเจ้านายขุนนางทั่วทุกแห่ง ครั้งนี้กงสุลห้ามก็ไม่เป็นการที่ร้อนพระทัยอะไร ซึ่งพบครั้งนี้ก็ไม่เห็นจำเป็นอะไร เป็นแต่หมอพวกนี้สอนศาสนาไม่เป็นประโยชน์สิ่งใดแก่บ้านเมืองที่ไม่นับถือศาสนาแต่การตั้งสอนหนังสือและวิชาการเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง , ได้ทรงช่วยทำนุบำรุงสนองที่มีกงพระราชประสงค์มาก จึงได้มาทูลด้วยเรื่องครูไปสอนหนังสือแล้วจะทรงตั้งสกูลในกรุงเทพฯ ถ้ากงสุลได้ห้ามแล้วก็ไม่อยากทรงเกี่ยวข้อง ให้คิดตอบเขาไปเถิด

กัปตันลอฟตัสขยายถวายด้วยเขาได้จดหมายเรื่องร่องน้ำปากอ่าวบางปะกง จะพิมพ์ออกให้คนทราบ ให้นำมาทูลเกล้า ๆ ถวายด้วย จะโปรดเกล้า ๆ ให้กำปั่นเข้าค้าขายเมื่อไรก็ได้ เขาเห็นว่าควรให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์จัดเรือตะเกียงโดยเร็ว และพระยาโชฎึกเฝ้าว่าด้วยการจะฉลองวัดญวน จะทรงตั้งสมภารเป็นพระครู

ออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร ตั้งขุนนาง ๔ คน นายพลพ่ายเป็นหลวงวิสูตรโยธี ขุนกสิการบัญชาเป็นหลวงนังคัลกิจบรรหาร หมื่นวิสุตรสากลเป็นขุนกสิการบัญชา จีนเต้าเป็นหลวงภาษีวิเศษ

รับคำโทรเลขเรือเข้ามาลำ ๑ เรือออก ๒ ลำ แล้วทรงเซ็นท้ายเรื่องราวหม่อมราชวงศ์เปลก ให้ไปร้องที่สมเด็จกรมพระก่อน พระราชทานหลวงวิทยาไปให้พระองค์[illegible] ว่าด้วยหลวงสรสิทธิ์ที่ขาดตรวจนั้นกลับเข้ามาแล้วรับราชการตามเดิม ขอให้มีทหารยามคุมตัวคนหนึ่ง ห้ามไม่ให้ไปพ้นอาณาเขตทหารมหาดเล็ก ถ้าจะขังตามธรรมดาก็เห็นว่าเป็นคนไม่ใคร่มีสติจะทำอะไรก็ทำตามใจ อนึ่งม้า[illegible]ใหม่นั้นเป็นเกือบพันแล้ว ได้ให้ทหารหัดขี่ที่สนามหลวงหน้าโรงรถทุกเวลาเช้าเย็น แต่สนามนั้นอยู่ข้างเป็นหลุมเป็นบ่อมากและมีอิฐด้วย ขอพระราชทานให้กรมเมืองถม ขอเงินเดือนเพิ่มทหารที่หัดม้าด้วย หลาย ๆ หนก็ยังแข็งแรงพอมีน้ำใจ กับทหารที่ขี่ไม่เป็นมีอีกมาก ได้สั่งให้หัด ถ้ายังไม่เป็นจะให้อยู่ในวังไม่มีเวรออกเสมอ กว่าจะเป็นแล้วจะให้พักเกตจึงจะมีเวรออกทุกคนตลอดออฟฟิศเซอ ม้าที่ไม่มีโรงอยู่จะต้องอยู่กลางแจ้ง ขอพระราชทานอาศัยไว้ในโรงละคร หลวงนริศถวายหนังสือทูลหม่อมใหญ่ เรื่องความ

หลวงยุทธกิจว่าด้วยโฉนดจวน มิสเตอร์ไปละจดหมายเดือนเงินเดือน แล้วถวายแผนที่เมืองราชบุรีที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทำมาด้วย

วันพุธขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระองค์ประดิษฐ์ถวายตัวอย่างหมวกตลิปัดพระญวนที่จะเป็นพระครู พระองค์ทองนำโปรแกรมการเล่นปีใหม่มาถวาย หมอกาวันเฝ้าถวายหนังสือ ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่า ตัวแกรับราชการครบกำหนดสัญญา ๓ ปีแล้ว จะกราบบังคมลากลับไปเยี่ยมญาติสัก ๘-๙ เดือนจะกลับเข้ามา เมื่อให้แกรับราชการอีกก็จะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ถ้าไม่โปรดเกล้า ฯ แล้วก็จะขอรับพระราชทานหากินในการหมอต่อไป แต่การสิ่งหนึ่งสิ่งใดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วจะฉลองพระเดชพระคุณจนหาชีวิตไม่ ฉบับ ๑ ว่า จะขอรับพระราชทานตั้งโรงหมอและโรงขายยาไทยแลฝรั่งต่าง ๆ ที่ถนนบ้านญวนริมวัดราชบูรณะ ด้วยแกเห็นเสรรพคุณยาต่าง ๆ ในประเทศสยามดีหลายอย่าง ควรจะเป็นสินค้าไปยุโรปได้ ถ้าโปรดเกล้า ฯ ให้ทำขึ้นแล้ว จะขอพระราชทานเรียกหมอไทยที่คุ้นเคยมาฝึกหัดในการประกอบยาและพิจารณาโรคต่าง ๆ ประการหนึ่ง ถ้าแกขายยามีประโยชน์บ้างแล้ว จะขอพระราชทานตั้งโรงสำหรับรักษาราษฎรที่คนอนาถาหาญาติมิได้ จะรักษาในโรงตายในโรง จะประชุมหมอไทยให้มาตรวจดูอาการโรคผู้นั้น เห็นว่าเป็นประโยชน์มาก และหมอที่โรงนั้น ถ้าราษฎรป่วยไข้ควรที่จะต้องไปตรวจอาการก็จะให้ไป ถ้าควรประกอบยาสถานใดก็จะสั่งสอน แต่เห็นว่าจะเป็นพระเกียรติยศมาก แต่แกจะขอพระบรมราชวโรกาสบรมราชานุญาต พอจะได้เป็นเกียรติยศต่อแก แล้วทรงหนังสือสำคัญพระราชทานเงินรางวัลหมอกาวัน ๑๕๐๐ เหรียญ พระราชทานไปกับหนังสือ

พระยาจ่าแสนยถวายเรื่องราวแสนพันบุงว่า เดิมเมื่อพระยาเทพส่งความลงมาพบจีนเต้าที่เมืองตาก จีนเต้าสั่งว่าให้คอยจีนเต้าอยู่ก่อน จีนเต้ากลับจากพระยาเทพจะพาเข้าหาพระยาศรี อย่าเพิ่งไปหากงสุด ครั้นจีนเต้ากลับมาจากเชียงใหม่ ว่าพระยาเทพสั่งมาให้ขอท้องตราไปว่าความที่เมืองเชียงใหม่ พระยาเทพสงสารให้เงินค่าป่วยการและเดินทาง ๑๕ ชั่ง มาบัดนี้จีนเต้าไม่ให้ เขาจะขอไปหากงสุลว่าความที่กรุงเทพ ฯ เมื่อได้เงิน ๑๕ ชั่ง เป็นเสบียงแล้วจึงจะว่าความที่เชียงใหม่ รับสั่งว่าอย่าให้เป็นว่ากราบบังคมทูลให้เป็นแต่ทูลสมเด็จ แล้วให้หาตัวจีนเต้ามาว่า ๆ พูดจริงหรือ ถ้าพูดจริงให้คิดอ่านไปให้เงินเสีย

ให้มังเรียกเงินเพิ่มกระ ให้ได้ อย่าให้มีเปรียบว่าเหล่ากันให้ต่อไป แล้วอ่านตราถึงพระยาเทพเรียกระบาทเก็บมุงให้ส่งชำระ กับศุภอักษรเจ้าเมืองนครลำปางให้ส่งตัวความไปว่า แล้วอ่านตรานั้นเมืองตาก ตอบความ ๔ เรื่อง ว่าด้วยจับช้างไม่มีหนังสือเดินทางและตั๋ว ไม่มีเจ้าของ ตรงเป็นช้างหลวงให้มีกำหนด กับว่าด้วยมีผู้จับกระบือ ส่งจะขอรางวัลนั้น ให้แยกแยะความให้ดีให้ไปแก้เสียใหม่

ฟ้าทองภรรยาพระยาจ่าแสนย เข้ามาเฝ้าถวายเรื่องราวพระราชทานโทษหลวงฤทธิ์ที่ขาดราชการและขอออกราชการไปมหาดไทย มีพระราชหัตถ์ถามมิสเตอร์อาลบาสเตอด้วยเรื่องกงสุลอเมริกัน มีหนังสือมาด้วยเรื่องหมอแชกห์ แลนด์เฝ้าว่าไม่บอกกงสุลให้ทราบนั้นผิดด้วยประการใด (ปลอกโนต) มิสเตอร์อาลบาสเตอตอบเข้ามาฉบับ ๑ ว่าๆ ทางเรื่องนี้ไม่ยักกะไร ด้วยพระเจ้าแผ่นดินเป็นอิสระในพระราชธุระในธรรมเนียมเรื่องวังในพระองค์ ถ้ามีอยู่บ้างก็ต้องมาคราวแรก ซึ่งกงสุลว่าดังนี้ เพราะไม่รู้ธรรมเนียมแผ่นดินเท่านั้น เห็นจะไม่มีผล ขอรับพระราชทานให้ตอบความแต่เบาๆ ด้วยกงสุลมีความชอบอยู่บ้าง

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทรา ๓ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่าด้วยคลองขุดแล้วนั้นได้ขุดคลองแล้ว วัดได้ยาวกว่าที่กำหนดเดิม ๓๐ เส้น ๑๐ วา รวมเป็นยาว [illegible] เส้น [illegible] วา กับจะรับเลิกงาน ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ฉบับ ๑ ว่าด้วยได้ตระเวนจับผู้ร้ายแต่ปลายคลองไม่ได้ไม่พบตัวคงไปแต่ได้ไม่แพ้ ฉบับ ๑ ว่าด้วยโกซาเลตอมซันฝรั่งนั้นไปจับผู้ร้าย แล้วซานพบจะขอเอาโคไม่ พระพนมสารนรินทรไม่ให้ สั่งให้กรมการยึดไว้ กรมการกลัวฝรั่ง ไม่ยึด พระพนมจึงยึดไว้เอง ฝรั่งยกปืนจะยิง พระพนมยึดปืนไว้ และมีหนังสือห้ามว่าอย่าวุ่นวาย จะเอาโคก็จะใช้เงินให้ ฝรั่งก็ยอม จึงได้ใช้เงินให้ค่าโค ๓ ตำลึง โค ๓ ตัว เงิน ๓ ตำลึง ก็เป็นอันเลิกแล้วต่อกัน กับฝรั่งคุมโคมานั้น สืบได้ความว่าเป็นชาวฝรั่งเศส ชื่อเป็น ๒ ชื่อ ชื่อกันโก ๑ ชื่อซูเร ๑ รับสั่งว่าไม่ควรจะห้ามหวงวุ่นวายกันแลย เพราะเหตุที่ไม่รู้อะไรจนถึงจะเอาปืนยิง

พระยาศรีอ่านบัญชีคนโทษจำคุก พระยาศรีอ่านบัญชีความชอบกรมพระสุริยภักดีเมืองหลวงพระบาง

สั่งให้พระองค์เจ้าเทวัญร่างประกาศบีดคลอง

ทูลกรมหม่อมพระองค์น้อยถวายบัญชีกาแฟยี่ปุ่น หม่อมเจ้าน้องซื้อมาให้ครั้ง ๑ หาบ ๗๐ ราคาหาบละ ๓ บาท ๓ สลึง ครั้ง ๑ หาบ ๒๐๐ ราคาหาบละ ๓ บาท ๒ สลึง รวม ๒ ครั้งหาบ ๒๗๐ เป็นเงิน ๑๒ ชั่ง ๒ บาท ๒ สลึง พระราชทานหนังสือตำกับ

สมเด็จเจ้าพระยาสั่งท้าวแพมาทูลด้วยได้พูกสบี่ช

วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ได้รับโทรเลขเรือเข้ามาลำหนึ่ง

พระยาโชฎึกเฝ้าถวายหนังสือว่าด้วยพระญวนพระจีนในกรุงเทพฯ มีอยู่ ๗ วัด พระญวน ๔๕ พระจีน ๗ รวม ๕๒ กำหนดวันขึ้น ๑๔ ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ตั้งสวด ๓ วัน ๓ คืน ได้จัดไตรแพรถวายพระญวน พระจีน ที่สวด ๑๕ รูป พระในวัด ๗ รูป รวม ๒๒ รูป วันพุธขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๔ พระญวน พระจีน จะเอาพร้อมกันทั้ง ๕๒ รูป มีแห่ แล้วฉันเพล เวลาบ่ายทิ้งกระจาด ได้จัดเสื้อกางเกงผ้า ๓๐ สำรับ ไว้ถวายพระซึ่งจะมาสวด ได้นำไตรเสื้อกางเกง ทูลเกล้าฯ ถวาย โปรดให้ไปเอามาทอดพระเนตรไตรหนึ่ง

พระองค์เจ้าภิศวรกุมารถวายหนังสือว่าด้วยตึกโปลิศ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชรองเมืองรื้อไปทำใหม่ จะประกาศต่อไปเป็นที่บ้านนั้น พระยาราชรองเมืองยังไม่รื้อว่ายังไม่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ปลูก ครั้นจะรื้อก็ยังไม่ได้ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า เรื่องมิสเตอร์เคสเวลยื่นหนังสือแทนเมซั่นนั้น ได้หาตัวมิสเตอร์เคสเวลมาชี้แจงตลอด แล้วก็ว่ามิสเตอร์เมซั่นได้รับราชการมาช้านาน ตั้งใจอยู่ว่า ถ้าเข้ากรุงเทพฯ จะให้เป็นกงสุลเยเนอราล บัดนี้เขาก็เข้ามาไม่ได้ จะทรงทำตราตั้งมอบให้มิสเตอร์เคสเวลไป เงินเดือนเดิมได้อยู่ปีละ ๔๘ ชั่ง ๑๐ บาท ขึ้นให้เสียปีละ ๓๖ ชั่งก็ได้ ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือนำตั้งตามธรรมเนียม กับมีกงสุลโปรตุเกศจะเข้ามาทูลลากลับไปนั้น ให้เข้ามาวันเสาร์หรือวันจันทร์ก็ตามใจ ต่อไปวันพฤหัสบดีให้กงสุลฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้า จะพระราชทานมอบตราให้กงสุลที่ ๒ แก่ตัวเขาเอง กับได้พระราชทานพระรูป ๆ หนึ่งให้ส่งไปให้กงสุลมกรนัน ได้ส่งให้เคานต์เคเลนเบิดด้วย

พระราชหัตถ์ถึงพระองค์กาพย์ ตอบหนังสือวันศุกร์ ขึ้น ๕ ค่ำ วันอาทิตย์ ขึ้น ๗ ค่ำ วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๔ ว่าแผนเมื่อจะให้เป็นพลอตเตอร์มาสเตอร์ฮาซายนั้น ให้ทำหนังสือตั้งเกิด เรื่องเป็นจนัยเท้าที่โรงละคร ให้พูดต่อว่าพระยาภาษและพระองค์สาย เสียให้ตลอด เมื่อเขาปีหน้าไว้ได้มอบให้ผู้ใดหรือเก่า ที่ระบาทหารกรมอื่น ๆ ที่เป็น ช่างไม้มาไว้อินเยอเนียนั้นชอบแล้ว แต่เห็นอินเยอเนียเป็นทางนักให้คิดเกลี้ยกล่อมให้ ดี จะให้ทหารคุมตัวหลวงสรสิทธิ์นั้นชอบแล้ว การที่จะซ้อมทหารขี่ม้า จะให้พระ-พิเรนทรปราบสนามให้ เงินเดือนที่จะขึ้น ให้รวมเป็นรางวัล ให้เป็นครั้งเป็นคราว

เรื่องในท้ายเรื่องราวพิเคราะห์ตามพระดำรัสเสนอ ว่าด้วยโทษหลวงสรสิทธิ์ ไม่ควรจะยก ด้วยมีพระราชบัญญัติในทหาร กับไม่ควรจะเอาคนมีโทษออกจากทหารไป เป็นมหาดไทย

ด้วยราชกิจถวายสำเนาหนังสือของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งมาเป็นหนังสือ มิสนอกซ์ข้างสุดกงสุลอังกฤษว่า เขาได้รับหนังสือที่ส่งมาแต่ผู้ว่าการเตเลคราฟอินเดีย มา ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์พิเคราะห์ดูแล้วขอให้ส่งคืนไป กับเขาอยากทราบว่าท่านจะเห็น ความประการใดควรหรือไม่ควร สำเนาหนังสือมิสเตอร์เกบ บ่ย เจ้าพนักงานเตลิกราฟที่ อินเดียว่ามีมาถึงมิสนอกซ์ ส่งหนังสือสำเนากัปตันลอฟตัสและเขาตอบมาให้กงสุลทราบ อีกฉบับ ๑ สำเนาหนังสือกัปตันลอฟตัสมีไปถึงไดเรกเตอร์ยนเนอราลเตลิกราฟในอินเดียว่า ไทยจะทำเตลิกราฟตั้งแต่ปีนังถึงกรุงเทพฯ เป็นแน่ ว่านี้เขาจะถือการที่สมควรจะทำ เยศติเมต ในการนี้เขาจึงมีหนังสือมาบอกขอให้ช่วยส่งบัญชีราคา และจะใช้สายลวด ราคาไรโลเท่าไร บอกไปการ ๗๕๐ ไมล์ และกับเครื่องมือและสายข้ามน้ำด้วย จะต้อง การเป็นการเร็ว หนังสือเขียนไปวันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันที่ ๒๕ ออกโตเบอ คริสตศักราช ๑๘๗๓ ปี อีกฉบับ ๑ สำเนาหนังสือมิสเตอร์เกบเปตาตอบมา เดือน ๒ ตรงกับเดือนยันนุวารี ๑๘๗๔ ว่าการเรื่องนี้ให้ทราบถึงมิสเตอร์นอกซ์เกิด ด้วย เวลานี้มิสนอกซ์ได้มีหนังสือถามไปถึงขุนนางคุมเมอร์ทินเดีย ด้วยการที่จะทำสายเตลิก ราฟในกรุงเทพฯ กับเมืองพม่าติดต่อกันนั้น กับทำเตลิกราฟตอนตอนว่า รูปร่างเตอร์ก็ ได้เห็นเชื่อยอมเดิกกันในการสงครามแก่กันแล้ว เมืองมฤคาเยกับเมืองทิปต์ ซึ่ง ต่อแดนเสียส่วนให้เตอร์กีและฝ่ายรุสเซียได้จนให้สิดแก่เมืองนี้ แต่ปรุสเซียได้เห็นชื่อ

ยอมไม่เอาเรือรบเตอรกีที่รูเซียได้ขอจะเอานั้น รูเซียก็ยอมให้เอาคืนให้ อนึ่ง ดังราช อิตาเลียนชื่อปรังจีได้รับตำแหน่งเป็นผู้ว่าการต่างประเทศของโปป

กับรับหนังสือหมอดีนมีมาฉบับ ๑ ว่าป่วย จะขอคืนเมาที่พระราชทาน ถ้าจะขายหรือจะให้กับผู้อื่นไม่ควร

พระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า การเรื่องเตลิกราฟนี้เจ้าพระยาสุรวงศ์ก็ได้สั่งออกที่เมชั่นแล้ว ไม่เกี่ยวข้องกับกัปตันลอฟตัส กัปตันลอฟตัสเป็นแต่ผู้ตรวจทางนี่เป็นแรงฟุ้งซ่านอยากรู้ อยากเห็น ให้คัดสำเนาไปให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ ตามแต่จะตอบด้วยเป็นคนอยู่ในบังคับเจ้าพระยาสุรวงศ์

ออกขุนนาง พระยาราชรองเมืองถวายหนังสือกงสุลฝรั่งเศส เรื่องจีนสัปเยกจะซื้อที่บ้านของจ่าห้าวยุทธการ หลวงอำนาจเป็นผู้ขัดขวาง แล้วส่งเรื่องราวจีนมาด้วย ได้รับสั่งถามหลวงอำนาจ หลวงอำนาจถวายเรื่องราวว่า เป็นที่อยู่ของปู่ย่าตายาย ไม่ควรขายให้ผู้อื่น ที่จ่าห้าวจะขายที่นี้แก่ภรรยาจีนสัปเยก ๖๑ ชั่งไม่ควร หลวงอำนาจขอซื้อเอา ๖๕ ชั่ง จ่าห้าวไม่ขาย ได้ไปให้พระยามหามนตรีช่วยว่า พระยามหามนตรีว่าจ่าห้าว จ่าห้าวไม่ยอม ถ้าจะซื้อจะขายให้หมดเงิน ๘๕ ชั่ง ถ้าจะซื้อแต่ที่ที่ขายจีนสัปเยกแล้วไม่ยอม เซ็นไปว่าให้พระยามหามนตรี พระยาราชรองเมือง ช่วยว่ากล่าวทั้งคนเราคนเขาเสียให้แล้ว ความเรื่องนี้ได้ทรงตัดสินไปที่พระพิเรนทร์ครั้ง ๑ ให้เรียกมาดูด้วย แล้วพระชลธารรับคำประกาศเปิดคลองนครเนื่องเขต (๑)

พระราชทานเงินกรมหมื่นนเรศรไปทำพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร เงิน ๗๐ ชั่ง

วันศุกร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ทรงตัดสินความเรื่องพระวัดกรีทศเทพตีอ้ายริ่นตาย ว่าอ้ายริ่นก็เมาจริง พระก็ตีด้วยโทโส แต่ไม่ถึงมนุสสวิคคห์ ให้พระวุฒิการนำยื่นปรึกษาลูกขุน รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าเมื่อเช้าโมง ๑ เรือกลไฟกรมท่าเข้ามา ราชทูตสเปนนาย ๑ สิเกรตรีนาย ๑ มาด้วย ขึ้นพักอยู่บ้านกงสุลอังกฤษ ผู้รับว่าการกงสุลสเปนพอท่านทราบ ได้ให้พระยาพิพัฒ พระศรีธรรมสาสน์ ละไปรับเชิญให้มาอยู่ที่ตึกที่จัดไว้ ราชทูตไม่มา แล้วว่าการที่ทูตจะมา กงสุลสเปนที่สิงคโปร์ก็ได้บอกกับกงสุลสยามกว่า ๑๕ วันแล้ว แต่ทูตมาถึงไม่เห็นไทยรับรองอะไรเหมือนราชทูตประเทศอื่น พระยาพิพัฒตอบว่า กงสุลที่สิงคโปร์บอก

(๑) การเบิกคลองนครเนื่องเขตนี้ ดูเรื่องราวในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕ หน้า ๕๒

บานั้นก็ไม่ได้กำหนดเดือนวันมาให้ไทยทราบ ก็ได้จัดที่ไว้รับ การที่ราชทูตจะมาในเรือแชนท่า ไทยก็ไม่ทราบ พอทราบจึงได้มาเชิญ ราชทูตพูดนี้โกรธว่าไทยไม่จัดเรือไปรับที่เรือกรบท่าเหมือนราชทูตทั้งปวง เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทราบความแล้ว จึงให้พระศรีธรรมสาสน์นำต้นหนังสือกงสุลสิงคโปร์ที่มีมาไปให้มิสนอกซ์ดู แล้วขอปรึกษากับมิสนอกซ์ว่าการเป็นดังนี้ มิสนอกซ์จะเห็นควรประการใดที่จะเป็นการสมควรให้เรียบร้อยได้ ด้วยมิสนอกซ์เป็นผู้ว่าการกงสุล มิสนอกซ์จึงว่าการคราวนี้ไทยไม่ผิด ความผิดนั้นอยู่กับกงสุลสเปนที่สิงคโปร์ ถ้าราชทูตมาหาเจ้าพระยาภาณุวงศ์แล้ว ขอให้เชิญราชทูตไปอยู่ที่ห้างเสียก็เห็นจะแล้วได้ ถึงตัวเขาเองก็ไม่ทราบ แล้วเจ้าพระยาภาณุวงศ์ได้จัดเรือสำปั้นเก๋งกับฝีพายลงไปไว้ให้ราชทูตใช้สอย กับเมื่อเช้า ๕ โมงวันนี้ มิสนอกซ์มีหนังสือตอบเรื่องความมองใบฉบับ ๑ นักราชทูตสเปนพระยาภาสฉบับ ๑ ได้ส่งสำเนามา กับพรุ่งนี้เวลาบ่าย ๔ โมง กงสุลโปรตุเกศจะมาเฝ้า สำเนาหนังสือมิสนอกซ์เรื่องความมองใบ ว่าบัดนี้เขาได้ทราบว่ากอเวอนแมนต์อินเดียจะคิดให้ออฟฟิศเซอร์ผู้ใหญ่เป็นกอมมิซั่นเนอออกไปที่แห่งผู้ร้ายปล้นจะสืบความให้ชัดนี้ เพราะกอเวอนแมนต์อินเดียยังคิดอ่านไม่แน่ใจแต่เท่านี้ ซึ่งเขาจะให้คำตอบเป็นที่สำเร็จยังไม่ได้ กับข้อที่ไทยถือว่าพวกผู้ร้ายนี้ไม่ได้เป็นพวกเชียงใหม่เป็นลูกจ้างมองใบนั้น ซึ่งจ้าวพนักงานที่ตั้งรับเป็นธุระตามหนังสือสัญญา ๑๘๗๔ ปีจะไม่ต้องเอาใจใส่ติดตามในการจับผู้ร้ายนั้น เขาเห็นว่าที่ข้อคิดเห็นดังนี้ก็คิดไม่ถูกเลย

ถึงฉบับ ๑ ว่าด้วยราชทูตสเปนเข้ามาถึง ยังอยู่ที่ห้างแรมสินเนอก็ไม่รู้ ด้วยยังมิได้รับหนังสือก่อน แล้วจะพาราชทูตมาหาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เวลาพรุ่งนี้เช้า ๔ โมง

พระราชหัตถ์ตอบฉบับ ๑ ว่าด้วยหนังสือมิสนอกซ์ว่า ด้วยความมองใบนั้นเหมือนหนึ่งจะรับธุระทางพระยาเทพเอก แต่ป่าเกินเดินจะเข้าไปสืบการเรื่องนี้ในเมืองเชียงใหม่ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ควรจะมีเนื้อความนี้ไปถึงพระยาเทพให้ทราบโดยเร็ว จะได้ปรึกษากับพวกที่ไปนั้น แต่จะมีข้อบังคับถึงพวกเขาอย่างไรบ้าง และหนังสือมิสนอกซ์ฉบับนี้จะมีตอบไปว่า จะให้พระยาเทพปรึกษากับผู้ที่จะไปสืบความหรือไม่ต้องมีคำสั่ง และไม่มีคำตอบประการใด ให้ท่านหารือสมเด็จเจ้าพระยาปรึกษาเสนาบดีดูให้เห็นพร้อม ๆ กัน จะได้รีบมีตราไป การพยุหยาตราเรือสเปนนั้น มิสนอกซ์เป็น

ลงรากอยู่แล้ว เห็นจะไม่เป็นไร แต่การรับรองอย่าให้บกพร่อง กงสุลอังกฤษพาเข้าเฝ้า ด้วย มิสเตอร์อาลบาศเตอร์ แลถวายหนังสือลงชื่อหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ กับแลมิสเตอร์ แคสเวลว่าด้วยได้ปรึกษากันเรื่องจะเขียนรูปในพระที่นั่ง ว่าจะเขียนที่ช่างมีชื่อแล้วแพง และช้าด้วย ถ้าจะหาช่างที่เป็นใหม่ ๆ มาเขียนก็ไม่สู้ดี เห็นว่าพระที่นั่งควรจะใช้แต่ของ ที่เป็นฝีมือดีอย่างเอก ถึงไทยก็ดีกว่าที่ ๒ ฝรั่ง ถ้าไทยสัก ๒ – ๓ คน ไปเรียนวิชามาเขียน จะเป็นประโยชน์มาก แต่การนี้เห็นควรจะให้พระยาสยามธุรพาหะปรึกษากับพวก ช่างเขียนที่ยุโรปดีกว่าที่ทูลผิด ๆ พระยาภาษถวายหนังสือพิมพ์ และถวายหนังสือของ ฮินดูสิวประสาทฝากเข้ามา

พระยาอภัยรณฤทธิ์เข้ามาเฝ้า ทรงเรื่องเจ้าพระยาภูธราภัยจัดมรดก แลเล่า ราชกิจมาทูล ด้วยสมเด็จเจ้าพระยาสั่งมาให้กราบทูลขอแก้หลังคาพระที่นั่งใหม่ให้เป็น ยอดปราสาท ๓ ยอด ทรงตอบไปว่าชอบแล้ว การเรื่องนี้ได้ทรงพระราชดำริไว้ในพระทัย อยู่ว่าหาจะทำด้วยในพระองค์ก็ยังไม่ได้ทรงสร้างปราสาทไว้ในกรุงเทพ ฯ เลย ประการ หนึ่ง ชื่อเสียงสมเด็จเจ้าพระยาที่เป็นผู้ขอก็จะได้ปรากฏในแผ่นดินเป็นชื่อเสียงมาก จึง ให้ท่านเรียกพระยาราชสงครามไปคิดเถิด

ออกขุนนาง พระยาศรีทูลเจ้าอุปราชเมืองหลวงพระบางย้ายมาเฝ้าพร้อมด้วย เจ้าพรหมาผู้ว่าที่ราชสัมพันธ์ถวายงาช้าง ชะมดเชียง

พระยาพิพัฒทูลด้วยราชทูตสเปนเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ พักอยู่บ้านกงสุล อังกฤษ

พระองค์เจ้ากาพย์ถวายจดหมายว่าด้วยจ่าองจะขอมาเปลี่ยนม้าทหารไปใช้รถ ว่าม้าที่ซื้อ ๒๐ นั้นเล็กใช้รถไม่ได้ แต่ม้านั้นหาต้องสีกับทหารไม่ กับว่าด้วยเปชายัน หม่อมราชวงศ์นวมนำสิ่งของมาส่งชำรุดเสีย ที่เป็นของแอดชิเคนท์จึงได้ยอมให้ที่ดี ไม่ระวังรักษาจึงบังคับให้ใช้ ก็ยอมแล้ว ครั้นเตือนแล้วกลับไปพูดว่ากล่าวว่าถ้ามีผู้อื่น ทำใช้จึงจะทำ ไม่ฟังบังคับจึงเอาตัวขังไว้ มีพระราชหัตถ์ไทยฉบับ ๑ ฝรั่งฉบับ ๑ ถึง หมอกาวันเป็นเซอติฟิเกตที่ได้รับราชการเรียบร้อย เหน็บสำเนาไว้กับหนังสือหมอกาวัน ทูลเกล้า ฯ ถวาย วันพุธ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๔

พระราชหัตถ์ถึงหมอคีนฉบับ ๑ พระราชทานรถสำหรับม้าที่พระราชทานให้ จ่ายงนำไป

สมเด็จกรมพระส่งเรื่องราวพระนรินทรขอทำอากรสุรา เมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร สุพรรณบุรี ว่าด้วยภาษีสุราทั้ง ๓ เมืองนี้มีผู้รับตามสัญญาทุกปี แต่ปีมะแม ถึงปีชวดรวม ๖ ปี เพราะขัดด้วยมีผู้แปลอมตามโรงสุราโรงหีบ เจ้าจำนวนจึงจัดเจ้าพนักงานไปจำหน่ายแต่ได้เงินตามเดิม ครั้งนี้จีนฮกเสงผู้ทำสุราเมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร ทำปีละ ๔๐๐ ชั่ง มาร้องคืนแก่เจ้าพนักงานนั้น เพราะขัดขวางด้วยพวกจีนเข้ารีต โรงหีบทำไร่อ้อย ทำสุราเถื่อน เขาเห็นว่ามันเป็นของคอเวอนเมนต์ ต้องแต่งพนักงานไปสืบตรวจปราบปรามได้ยาก สุราก็ค้างตรวจแต่เมืองนครฯ ถ้าตรวจแต่เดียว ๒ อย่างได้ สุราทำได้เบาบางแต่จะนำ ขอรับผูกขาดสุราเมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร ปีขาล เงิน ๒๒๐ ชั่ง ปีเถาะ ๒๒๐ ชั่ง ปีมะโรง ๒๒๐ ชั่ง กำหนด ๓ ปี เมืองสุพรรณบุรี เดิมปีละ ๑๕๘ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ประมูล ๑๑ ชั่ง ๕ ตำลึง รวมปีละ ๑๗๐ ชั่ง ขอสัญญา ๓ ปีเหมือนกัน

ฉะบับ ๑ พระยาราไชยเรื่องราวว่าด้วยเลขส่วยดินประสิวจ่ายเดือนเสียมาก ได้ส่วยก็น้อย ได้แต่เงินแทน ส่วยส่งหาบละ ๓ ตำลึง แต่ดินประสิวเดี๋ยวนี้ราคาแพงกว่าส่วยส่งหาบละ ๖ ตำลึง ขอเลขส่วยส่งจ่ายเดือนให้มาคงเป็นส่วยดินประสิว

ฉะบับ ๑ หมื่นจันเจิมเรื่องราวว่าด้วยที่บ้านช่างดอกไม้หลวงเดิมอยู่แยกย้ายกัน ครั้นมีราชการรีบร้อนเก็บยากกันไม่ทัน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงพระราชทานที่บ้านหลวงให้รวมกันอยู่ ครั้นมาปีไฟไหม้ในแผ่นดินพระนั่งเกล้า ฯ หม่อมไกรสรเป็นผู้จัดปักให้อยู่ ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ กรมหลวงวงศาเป็นผู้บังคับให้กรมเมืองไปปักที่ให้ ครั้นแผ่นดินปัจจุบันนี้ เมื่อไฟไหม้แล้ว พระยาสมบัติยาธิบาลขอที่พระราชทานให้พระยารองเมืองไปแบ่งปักให้ ครั้นเดี๋ยวนี้พระยาสมบัติยาธิบาลจะ[illegible]กำหนด พระยารองเมืองไปไม่ได้ เขาก็ว่าไม่ไป ไม่อาจบังคับให้ขุนหมื่นไป เกรงว่าจะมีราชการไม่ทัน

เจ้าปฤษฎางค์[illegible]ทูลเกล้า ฯ ถวาย ว่าด้วยแต่ก่อนต้องเสียไปรซ์เวทไว้ปีละ ๒ ชั่ง และทูลขอค่าเช่าห้องไว้หนังสือ และขอพระราชทานเงินใช้ที่จะไป ครั้งนี้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนปีละ ๔๐ ชั่ง อย่างแต่ก่อนนั้นไม่ใคร่จะพอใช้ กับขอพระราชทานเงินเดือนเพิ่มให้คงอยู่ และขอพระราชทานเงินเป็นกำลังที่จะไปบ้าง

วันเสาร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับหนังสือหมอกาวันตอบรอบพระหัตถ์ที่พระราชทานแซงกิฟฟีเกต และเตือนเงินเดือนที่ยังไม่ได้จ่ายกับเงินค่ายาด้วย และพระองค์เทวัญเอาหนังสือที่มีมาถึงท่านว่าด้วยเงินที่พระราชทานไปนั้นยังไม่ครบจำนวน ๕ เดือนครึ่ง อีก ๓๐๐ เหรียญ แล้วทรงหนังสือสำคัญ ส่งเติมให้อีก ๓๐๐ เหรียญ พระองค์เจ้ากาพย์ถวายหนังสือมิสเตอร์อิเดนเลบเตอแนนต์เกาวนาเบลคอคนำมิสเตอร์แลตรัม ฉบับ ๑

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉบับ ๑ ว่า มิสเตอร์อิเดนมีหนังสือนำมิสเตอร์เลตรัมมา บัดนี้เขาอยู่บ้านกงสุลอังกฤษ อยากทรงพบเขาในวันอังคาร แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ขอให้มาเวลาบ่าย ๔ โมง พระนายศรีถวายบิลซุเรนค่าพระรูปใหญ่ ๘๐๐ เหรียญพระรูปสมเด็จพระเทพ ๑๐๐ เหรียญ พระราชทานหนังสือสำคัญไป ๙๐๐เหรียญ พระอินทรเทพจดหมายถวายว่าด้วยหม่อมเจ้านิ่มในกรมพระรามให้หม่อมเจ้าเจริญน้องชายมาแจ้งความ ด้วยผู้ร้ายปล้นบ้านเมื่อวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมวัดพิกุลบางขวางคลองบางกอกน้อย ได้ของไป ๔ หีบ และว่าอำเภอท้องที่ก็ไม่บอกได้ตี ๓๐ ที ได้จัดคนไปสืบสวนแล้ว รับคำโทรเลข ๒ ฉบับ เรือเข้า ๓ ลำ ออก ๓ ลำ

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระฉบับ ๑ ว่าด้วยเรื่องราวพันจันจะถามพระยาราชรองเมืองก่อน เรื่องราวพระยาราไชยนั้นทรงพระราชดำริว่า ถึงโดยว่าเลขส่วยกินประสิวจะเติมมาขึ้นสักเท่าใด ก็คงไม่ส่งดินประสิวตามส่วย ครั้นจะพิกัดสูงขึ้นตามราคาที่ผิดกันก็จะผิดแบบอย่างแต่เดิม ซึ่งเลขส่วยจ่ายเดือนเสียนั้น ในหลวงมีกำไรได้เปรียบก็เห็นว่าดีอยู่ เรื่องราวพระนรินทรนั้นเงินลดต่ำมาก แต่ตั้งแง่ให้เห็นว่าภาษีฝิ่นกับสุรากงจะต้องวิวาทกันเป็นแน่ ครั้นจะปล่อยไปก็จะผิดพระราชบัญญัติ เห็นว่าผู้ใดจะทำก็ดี สุดแต่ให้ได้เงินแล้วเป็นใช้ได้ แต่ต้องรักษาพระราชบัญญัติไว้อย่าเพิ่งให้เสื่อมสูญ การเรื่องนี้ให้ยกพระราชบัญญัติเป็นที่ตั้งแล้วโซลง ๆ ไปบ้าง เห็นว่าจะได้เงินจริงขอให้ท่านผ่อนผันดูเถิด ส่งเรื่องราว ๒ ฉบับคืนไป

พระราชหัตถ์ตอบพระองค์กาพย์ว่า ม้าที่จ่ายงจะเปลี่ยนนั้นถ้าใช้ได้ให้รับไว้ ถ้าใช้ไม่ได้และจะใช้รถก็เล็กไป แล้วให้จ่ายงขายเอาทุนคืนเสีย อนึ่งเรื่องเปซายัน

พงศ์มราชวงศ์นายเชิงบัดรับแลราชวัตรแวนนั้งชั้นแล้ว แต่ให้ระวังคัดเครื่องที่ควรจะเอาใช้จึงเอา ถ้าเป็นแต่เงินคงแล้วก็เอาแลกเสีย ขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองตากว่าด้วยผู้ร้ายปล้นและผู้ร้ายวางยา ตามที่คัดบอกมา

พระนรินทรอ่านบอกเมืองกาญจนบุรี ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่าด้วยไปสืบผู้ร้ายปล้นบ้านเจ็นหัว ได้ความว่าเป็นไทย ๖ คน ตะราสู ๒๕ คนจับได้ อ้ายเหลำมาถามรับเป็นสัตย์ได้ของกลางแล้ว ยังสืบต่อไปว่าหนีไปทางเขาบิดะแดนอุทัย ฉบับ ๑ ตรวจด่านที่ชื่อโกกระบือ จับได้มองอินตระคนหนึ่งไม่มีหนังสือสำหรับตัวส่งตัวมาแล้ว เจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าจะให้หลวงพิพิธไปตรวจผืน แล้วจะให้อยู่ชำระผู้ร้ายทีเดียว พระนรินทรถวายเรื่องราวขอทำสุราเมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร สุพรรณบุรี ตามที่ยื่นสมเด็จกรมพระ รับสั่งว่าจะรับสั่งไปที่สมเด็จกรมพระ แต่ยังมีกพระราชบัญญัติอยู่ แล้วเงินอยู่ข้างต่ำมาก พระยาภัทรณฤทธิ์ถวายบัญชีคิดเจ้าภาษีเงินเพิ่มกรุง กับร่างจดหมายเจ้าพระยาภธราภัยสั่งเรื่องมรดกแล้วพระราชทานคืนไป

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภูธราภัยว่าด้วยส่งร่างมรดกมาถวายนั้น ถ้าจัดการเสียดังนี้ทรงมีความยินดีด้วยนัก แต่จะต้องทรงแจ้งความด้วยจะทรงจัดการข้างหน้าต่อไป และทรงพระวิตกอยู่ว่าจะไม่เรียบร้อยบ้าง จึงจะทรงเตือนเติมว่าข้อหนึ่งของที่มีในบัญชีอย่างไร ถ้าได้ทรงชี้แจงแล้วจะตรงตามว่าของมรดกมีอยู่เท่านั้น ถ้าของมีนอกบัญชีไม่ว่าสิ่งไรจะถือว่าของนั้นท่านให้กับผู้รักษาของ ถึงจะมีผู้มาว่ากล่าวว่าผู้ถึงแก่กรรมฝากไว้ก็จะไม่รับว่า ด้วยเมื่อท่านเป็นอยู่ก็ไม่ได้ว่ากล่าว กำหนดสิ่งเหล่านี้ได้ทรงแต่ครั้งกรมหลวงวงศาครั้ง ๑ แล้ว อีกข้อหนึ่งของที่เหลือจากบัญชีในจดหมายนี้ว่ามอบให้ท้าวโหมดกับพระยาภัทรณฤทธิ์เป็นเจ้าของทั้งสองคนนั้น สิ่งของที่จะเป็นราคาหรือไม่มีราคาไม่ทราบ แต่ขอเตือนสติท่านไว้อย่างหนึ่งว่า ธรรมดาผู้ที่เก็บรักษาของกับผู้ที่มีของไปใช้นั้นมักจะมีเหตุวิวาท ต่างคนต่างสงสัยว่าบังเบียดกัน ถ้าจะมอบให้บุตรผู้ใดก็ได้ มอบเสียผู้หนึ่ง พี่น้องผู้ใดจะยืมก็ให้ยืมกันแต่พี่น้อง อย่าให้ถือว่าเป็นของกลางจึงจะเรียบร้อยได้ หนึ่งลูกหลานที่อยู่ตำหนักต่างเรือนและที่เข้าแรงนั้น ถ้าผู้ที่จะเป็นเจ้าหมื่นไม่มีกำลังอยู่บ้าง กลัวว่าต้นทุนและจะกระเป๋าเสียสูญไป ถ้าผู้ที่มีอำนาจอยู่บ้างจะได้คิดทานเมตตาเหล่านี้น้อย ทำนุบำรุงบ้านช่องสืบไป การ ๒ อย่างนี้ ลูกที่ ๑ ทรัพย์

สมบัติซึ่งเหลือจากบัญชี ๑ ถ้าจะมอบให้บุตรผู้ใด ทรงเห็นว่าควรจะมอบให้สิ่งละคน หรือคนเดียว ๒ สิ่ง ถ้าของสิ่งเดียวให้ถึง ๒ มือเห็นจะไม่เรียบร้อย ลูกหนี้และทรัพย์สมบัติของท่านจะมีมากน้อยเท่าใดก็ไม่ทราบ ซึ่งทรงชี้ทางมาทั้งนี้พอให้จัดการเรียบร้อย เมื่อจะเพิ่มถอนประการใดก็แล้วแต่ความรักความประสงค์ไม่ควรจะเกรงใจใคร เพราะทรัพย์สมบัติของท่าน คนอื่นจะต่อว่าพูดไม่ได้ ซึ่งทรงเตือนมาทั้งนี้ใช่จะเป็นทางราชการบังคับบัญชาหรือแนะนำโดยเห็นแก่ผู้ใดนั้นหาไม่ เตือนโดยความรักหมายจะให้ความสุขแก่วงศ์ตระกูลท่านให้เจริญต่อไป ถ้าสงสัยข้อใดจะเสด็จไปเยี่ยมวันแรม ๑ ค่ำ จึงจะชี้แจงให้ตลอด พระราชทานไปให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ไปให้ ท้าวแพทูลมาว่า สมเด็จเจ้าพระยาจะขอไปตรวจคลองนครเนื่องเขตต์

รับหนังสือหมอกิมขอบพระเดชพระคุณที่พระราชทานรถ ทรงบานแผนกวันนี้ ฉบับ ๑ จีนฮะสุน จีนแพงไหล จีนซุนแกง จีนเต็ง ตัวอากร จีนพุ้งประกัน ทำสุราเมืองสมุทรสงคราม ราชบุรี กาญจนบุรี เดิม ๕๓๑ ชั่ง ประมูล ๑๙ ชั่ง รวม ๕๕๐ ชั่ง บ่อนเบี้ยเมืองสมุทรสงคราม เดิม ๑๙๒ ชั่ง ประมูล ๒๕ ชั่ง รวม ๒๑๗ ชั่ง เมืองราชบุรี เดิม ๒๐๑ ชั่ง ประมูล ๒๖ ชั่ง รวม ๒๒๗ ชั่ง เมืองกาญจนบุรี เดิม ๓๕ ชั่ง ประมูล ๖ ชั่ง รวม ๔๑ ชั่ง รวมเดิม ๙๕๙ ชั่ง ประมูล ๗๖ ชั่ง รวม ๑,๐๓๕ ชั่ง รายหนึ่ง จีนอีซุน ตัวอากร จีนซุประกัน บ่อนเบี้ยเมืองพิชัย เมืองอุตรดิตถ์ เดิม ๒๘ ชั่ง ประมูล ๑๕ ชั่ง รวม ๔๓ ชั่ง รวมเดิม ๙๘๗ ชั่ง ประมูล ๙๑ ชั่ง รวม ๑๐๗๘ ชั่ง ที่ ๑

วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยได้ไป

วันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
วันนี้ไม่มีราชการอะไร

วันอังคาร แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์มาเฝ้า พาพระยาดำรงราชพลขันธ์กับลิซลิวเอาแผนที่ซึ่งจะขุดคลองแต่ปลายคลองพระโขนงถึงปลายคลองพระแทวเมืองฉะเชิงเทรามาถวาย และถวายริโปตพระยาดำรงราชพลขันธ์ ว่าด้วยการที่จะขุดคลองเป็นทาง ๑,๐๐๐

เส้น คิดราคาจ้างจีนขุดเส้นละ ๑๕ ตำลึง รวมเงิน ๕๖๑ ชั่ง ๕ ตำลึง แต่ราษฎรมาลงชื่อจองที่นาไว้แล้ว ๙๔ ชั่ว คิดเป็นเนื้อนา ๑๐,๑๒๐ ไร่ เป็นเงิน ๑๘๙ ชั่ง ๑๕ ตำลึง คงจะต้องเบิกเงินหลวง ๕๖๐ ชั่ง ๕ ตำลึง ราษฎรยังมาลงชื่ออยู่ ถ้าได้จำนวนเท่าใดจึงยืมครั้งหลัง อนึ่งแต่ปลายคลองบางเหี้ยหรือปลายคลองศีรษะจระเข้ เดิมว่าจะขอขุดคลองตรงมาทะลุคลองแสนแสบ จะแก้ไม่ให้คลองขุดใหม่เป็นน้ำชะนั้น ได้ไปพิเคราะห์ดูเห็นว่า คลองที่ขุดใหม่ปลายคลองนั้นกว้างใหญ่ขึ้นมาเป็นลำมากตลอดถึงลำปะทิว ลาดบัว ซึ่งเป็นลำละไปจากคลองแสนแสบตลอดถึงกัน จึงคิดว่าถ้าขุดคลองแต่ปลายคลองบางพระโขนงถึงปลายคลองศีรษะจระเข้แล้ว เมื่อถึงฤดูฝนจะขอแรงราษฎรให้ไล่กระบือฝูงลุยย่ำคลองศีรษะจระเข้ลงไปให้ลึกลงได้ เห็นจะไม่ต้องเสียเงินมาก ถ้าจะต้องขุดบ้างก็ที่คดอ้อม อนึ่งราษฎรลงชื่อจองนาออกเงินช่วยนั้น ถ้าถึงเวลาปักไม้หมายจะขุดคลอง ราษฎรเอาเงินมาชำระจะขอแจกโฉนดพิมพ์ไปวันนั้นเด็ดประการหนึ่ง ในแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ดินรกร้างว่างเปล่าก็มีบ้าง ถ้าข้าหลวงกรมนา กรมการ กำนัน พิจารณาได้ความจริงว่าที่ตำบลนั้นรกร้างว่างเปล่าก็ดี เจ้าของทิ้งไว้พ้น ๓ ปีก็ดี ถ้ามีผู้นำไปร้องว่าจะขอตัดสินเป็นพับแก่เจ้าของตามพระราชบัญญัติ แล้วยกที่ทำโฉนดให้ต่อไป แล้วทำโฉนดมา ๒ ฉบับด้วยคัดสำเนาไว้ แล้วพูดว่าไปริสิดอนราชทูตสเปนแล้วพูดเรื่องตองซูไม่มีหนังสือสำหรับตัว มิสนอกซ์ว่าให้จับตัวมาส่ง แล้วพูดเรื่องสุราลายเซ็นว่าได้มีหนังสือขอต่อกงสุลแต่ก่อนแล้ว แต่กงสุลทั้งปวงว่าถ้าชาติใดยอมจะยอม คิดว่าจะขอจัดด้วยเห็นว่าอำนาจแผ่นดินที่จะจัดการบ้านเมืองได้ แต่ท่านจะเห็นอย่างไร มิสนอกซ์เห็นด้วย ราชทูตสเปนก็เห็นด้วย กับได้ร่างหนังสือถึงมิสนอกซ์ถ้าจะจับตองซูไม่มีหนังสือ ให้เป็นการมีหนังสือต่อกันไม่ให้เป็นพูดปากเปล่า ส่วนตัวนอกซ์คิดแก้ไป แต่หนังสือนั้นว่าเฉพาะแต่เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี จะให้แก้ใหม่ ให้ว่าหัวเมืองรวมกันหมดเสียด้วย แล้วจะร่างออกประกาศให้มารับลายเซ็นขายสุรากำหนดเดือนหนึ่งจะจับ

ท้าวราชกิจถวาย [illegible] ของลาดสกันด-เนียว เด เอส มันยา สอดคำพระบรมราชโองการทรงสบี่ชตอบไว้ด้วย

มิสเตอร์ [illegible] เข้าเฝ้า มิสเตอร์กุลเป็นล่าม มีกระแส [illegible] พระราชทานพระบรมรูปแคบบิเนตพระรูปหนึ่ง

เสด็จไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เปลื้องเครื่องพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต ทอดพระเนตรเห็นกงสุลฝรั่งเศส มิสเตอร์แลตรัม มิสเตอร์กุล อยู่ที่สนามหญ้าหน้าโรงทหารที่พระองค์เจ้ากาพย์ โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปในพระอุโบสถด้วย ตรัสกับกงสุลฝรั่งเศสนิดหน่อย เสด็จทรงเปลื้องเครื่องพระแก้ว แล้วเสด็จกลับไปลงเรือพระที่นั่งเก๋งเสด็จบ้านเจ้าพระยาภูธราภัย เยี่ยมไข้ ทรงด้วยเรื่องให้จัดมรดก และรับสั่งว่าส่วนเงินที่ถวาย ๓๐๐ ชั่งนั้นให้เอาแจกบุตรอีก เงินนั้นทรงพระราชดำริไว้มิใช่จะเอาไปใช้สอย จะช่วยทำนุบำรุงการที่พระเจ้าภูธราภัยได้ทำไว้ มีสะพานที่ค้างหรือทำถนนเป็นต้น ให้เป็นชื่อเสียงของท่านต่อไป

แล้วท่านทูลด้วยเรื่องมิสนอกซ์มีหนังสือมาถึงท่านด้วยเรื่อง ป่าไม้เมืองน่าน ซึ่งจะเอาชื่อท่านตอบ ท่านขอพระราชทานให้ยาเสียเพราะท่านไม่ทราบการตลอด ทรงว่าไม่สำคัญอะไร แล้วเสด็จกลับมาข้างนอก ตรัสกับพระยาอภัยรณฤทธิ์ ท้าวโหมด แล้วมาตรัสด้วยขุนนาง แล้วเสด็จกลับ

วันพุธ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

รับคำโทรเลขฉบับ ๑ ว่า วังหน้าลงไปเมืองสมุทรปราการกับเรือเข้ามาลำ ๑ เรือออก ๒ ลำ

พระโทรเลขกับมิสเตอร์อาลบาศเตอนำริโปตมิสเตอร์อาลบาศเตอยื่นเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์มาถวาย ว่าด้วยทำสายโทรเลขไปบางปะอิน เป็นทางสายโทรเลข ๑,๔๒๐ เส้น เป็นเสา ๗๒๑ เสา แต่เขาคิดว่าจะปักเสาห่างคลองเปรมประชากรประมาณ ๕-๖ วา เผื่อคันคลองจะเป็นถนน ถ้าไม่ใช้เป็นถนน จะปักห่าง ๖ ศอก หรือ ๘ ศอก ก็ได้ หรือถ้าจะทำแต่ถนนคนเดินก็ได้ ถ้าจะทำต้องทำเสียในขณะนี้ ด้วยเรือนคนตั้งริมคลองมีอยู่บ้าง ถ้าช้าไปจะเป็นการเดือดร้อนกับราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนมาก ถ้าจะไม่มีถนนเลยจะรักษาโทรเลขยาก ประการหนึ่ง คันคลองนี้คนเดินก็มาก ถ้าจะทำถนนแล้วจะต้องมีสะพานใหญ่ ๔ แห่ง คือ คลองบางลำภูหรือมหานาคตามแต่ที่จะทำแห่ง ๑ สะพานข้ามคลองผดุงริมวัดโสมนัสวิหารแห่ง ๑ คลองบางหลวงเชียงราก ๑ คลองหลังวังบางปะอิน ๑ สะพานขนาดกลาง ๗ ที่ คลองสามเสน ๑ คลองบางซื่อ ๑ คลองบางเขน ๑ คลองบางหลวงป่า ๑ คลองเชียงรากน้อย ๑ คลองลาดพร้าว ๑ คลองวัว ๑ กับว่าด้วยเสาควรจะใช้เสาดีสักหน่อย ในกรุงเทพฯ ต่อบางซื่อไปใช้เสาทุบเปลือกก็ได้

แล้วพระโทรเลขถวายคำแปลอินวอย ค่าเครื่องโทรเลขบางปะอิน เป็นเงิน ๕๕๘ ปอนด์ ๓ ชิงลิง ๖ เปนนี

พระยาภาษกรวงศ์นำหนังสือเกานต์รูเดลโฟ่ปาสตี เป็นโนเบอลแมนชาวอิตาเลียน จะขอเป็นกงสุลสยามเมืองอิตาลี แล้วถวายเครื่องโต๊ะเป็นพระรูปชุดเสวยน้ำกิน เพียง ๑๒ กา กับขวดปักดอกไม้เป็นพระรูปอีก ๒ คู่ แต่พระยาภาษาร้าพระราชทานไว้เสียคู่ ๑ พระยาสมุทรบุรานุรักษ์มาน้ำด้วย และที่วัดกุฎีราชบำรุงวันนี้ทางกระจาด แต่ว่ากินจะเสด็จแล้วไม่ได้เสด็จ ให้พระองค์สวัสดิโสภณไปทั้งสถาน พระยาโชฎึกจัดเข้ามาถวาย ๕๐ ผล ถึงทั้ง ๓๕๐ ผล กับของไทยทานมาก็ให้สวัสดิโสภณถวายด้วย

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องริโปตพระยาเครเซียนขันธ์ทำมายื่น ซึ่งจะขุดคลองแต่ปลายคลองพระโขนงถึงปลายคลองบางพระ และว่าจะเชิญเงินทุนนั้นแล้ว ว่าถ้าขุดขึ้นก็จะเป็นประโยชน์ราษฎรจะได้ทำนามากขึ้น ควรให้ขุดด้วยดุปนี้ เงินซึ่งจะใช้นั้นให้เบิกคลังทั้งจำนวนให้มีแล้วรั้นตามธรรมเนียม ส่วนเงินราษฎรจะช่วยในการขุดคลองนั้น แจกใบจองไปเมื่อไร ให้พระยาเครเซียนขันธ์เก็บเงินแก่ราษฎรตามพิกัดส่งคลังทุกคราว ราษฎรจองแจ้งแล้ว ถ้าที่เหลือทุนหลวงก็ยังติดอยู่ในคลอง กว่าจะมีผู้มาจับจองจึงเก็บเงินส่งต่อไป การที่แจกใบจองและส่งเงินนี้ กรมการคลังพร้อมกับกรมนา ๒ ข้าหลวงผู้ขุดคลอง ๑ เป็น ๓ ฝ่ายด้วยกันเป็นผู้แจกใบจอง ส่งเงินเมื่อครบจำนวน เหมือนคลองใหม่นี้จะเกี่ยวเข้าในแขวงเมืองฉะเชิงเทราก็ดี ราษฎรแจ้งจะต้องให้พระยาเครเซียนขันธ์ซึ่งเป็นแม่กองขุดคลองพร้อมทั้งกรมนาและกรมการเมืองฉะเชิงเทรา แจกใบจองและเก็บเงินส่งตามบัญชีที่ได้ไปไว้และรู้จักเงินเสีย เงินได้ จบคลอง อนึ่งในริโปตนั้นว่าราษฎรนั้นได้ลงชื่อไว้ ๓๑ ชื่อ คิดเป็นนา ๑๐,๒๐๐ ไร่ เงิน ๑๐๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง นั้น เราคิดแบ่งส่วนให้ราษฎรที่มีนาน้อยและไร่ดอกที่มากน้อย ยังหาได้นำบัญชีนาตราชการมายื่นตามประกาศไม่ ซึ่งให้ยื่นนั้นเพราะประสงค์จะได้รู้ว่าคลองที่ขุดไปจะมีประโยชน์เป็นที่ชอบใจราษฎรหรือไม่ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์อยู่ ก็ยังโดยได้เงินคืนเหลือ ๖ ส่วน ยังคงค้างออกเงินอีก ๔ ส่วนก็ยังมีคลองขุดได้ แต่ที่ว่านี้จะให้เป็นแบบไว้กับคลองอื่น ๆ ต่อไป ถ้าจะมีผู้ขุดเมื่อใดให้ทำเป็นอย่างนั้น พระยาเครเซียนขันธ์ทำบัญชีมายื่น ในแผนที่ที่จะแจกนั้น จะแจกเมื่อไรก็ได้ให้ทำตามบังคับนี้ อนึ่ง ว่าด้วยโนตว่าที่ส่งเข้ามา ๒ ฉบับ แผนที่ราษฎรออกค่าเงินขุดคลองดีแล้ว

แต่ปีกฉบับ ๑ นั้นคงสัญญาอยู่ ถ้าที่นาทิ้งรกร้างมากว่า ๓ ปี คิดตั้งแต่ลงมือกรุยแรกแล้ว ขึ้นไปที่นั้นต้องตกเป็นที่ป่า ถ้าจองจะต้องเสียเงิน ถ้าที่ยังทำอยู่ไม่ได้ร้างถึง ๓ ปี ขุดไปในที่นั้น หรือที่จับใหม่ในครั้งนี้พ้น ๕ ปีไปแล้ว เจ้าของนาไม่ได้ทำเต็มภูมิ ผู้อื่นจะมาจับจองใหม่ หรือถ้าที่ตำบลอื่น ๆ นอกจากริมคลองนี้ ที่รกร้างว่างเปล่า มาเกินพระราชบัญญัติ กระแสจะทำใบจองให้ผู้อื่นทำไป ๓ อย่างนี้ไม่ต้องเสียค่าจุกตรา ถ้าพระยาเกษตรเขียนมาให้เข้าใจดังนี้ก็เป็นการถูกต้องแล้วให้บังคับไปเถิด

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ด้วยได้ปรึกษาพร้อมกันมอบศาลต่างประเทศเมืองเชียงใหม่มาขึ้นแก่ศาลต่างประเทศกรุงเทพ ฯ ในกรมท่าข้าหลวงซึ่งจะออกไปว่าการนั้น ต้องเลือกขึ้นตั้งเป็นข้าหลวงออกจากศาลต่างประเทศกรุงเทพ ฯ เมื่อมีถ้อยความขัดข้องประการใดในศาลต่างประเทศ ให้มีใบบอกมายังพระยาเจริญราชไมตรีนำขึ้นเสนอท่านเสนาบดีและทูลให้ทรงทราบ แต่เมืองเชียงใหม่นั้นจะให้คงขึ้นกรมมหาดไทยอยู่ตามเดิม เมื่อจะตั้งข้าหลวงขึ้นไป กรมมหาดไทยต้องศุภอักษรนำถึงเจ้าเชียงใหม่ฉบับ ๑ การสิ่งใดที่เป็นการในเมืองเชียงใหม่ กรมมหาดไทยเป็นผู้บังคับบัญชา ถ้าเจ้าเชียงใหม่จะมีศุภอักษรต้องส่งเวรมหาดไทย การนี้ต้องจัดตั้งต้นไป แต่ถ้าข้าหลวงที่ ๑ ซึ่งจะขึ้นไปเปลี่ยนพระยาเทพก็ให้รับตราตั้ง คือ ศุภอักษรเปลี่ยนธรรมเนียมใหม่นี้ขึ้นไปทีเดียว แต่ข้าหลวงที่จะขึ้นไปนั้นไม่เฉพาะว่าคนกรมใด ๆ เมื่อท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันว่าผู้ใดใช้ได้ก็จะให้ผู้นั้นไป เหมือนดังพระยาเทพที่เมื่อรับการ เดี๋ยวนี้ขอให้ตริตรองการเรื่องนี้ไว้ให้ตลอดก่อน เมื่อความมองในผันแปรประการใดหรือจะแล้วกันได้ ก็จะหาตัวพระยาเทพลงมาเสียบ้าง แต่ข้าหลวงนั้นต้องให้ไปพบพระยาเทพที่เมืองเชียงใหม่ชี้แจงการเสียให้ตลอด จะได้รักษาธรรมเนียมเรียบร้อยต่อไป

ออกขุนนาง พระนรินทรเสนีทูลบอกพระยาดำรงสุจริตจางวางเมืองระนองว่าด้วยเงินค่าตีตราดีบุกและอากรดีบุก และหักเงินค่าใช้สอยในการจีนกำเริบเหลือ (๑) แล้ว พระยารัตนเศรษฐีจีนซิมเตกผู้น้องมาเฝ้า ถวายหีบกะไหล่ประดับเพชรทับทิม ๑ โคมน้ำมันปีโตรเลียมตั้ง คู่ ๑ ปืนแฝดห้องยาวแปลนแอนซวนเบิ้สตัน ๑ น้ำหอมฝรั่ง ๓๖ ขวด พิมเสนหนัก ๑ ชั่ง บุหรี่ฝรั่ง ๔ หีบ ผ้าแดงเทศ ๒๐ พับ

(๑) เรื่องจีนเมืองระนองกำเริบนี้ พึงดูเรื่องราวในนิทานโบราณคดี พระนิพนธ์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นิทานที่ ๑๕

พระยา[illegible]พิพัฒน์ทูลบอก[illegible]เปลี่ยนเบี้ยสำหรับเลี้ยงราชทูตและเงิน กระดุม แล้วทูลด้วย[illegible]มากกว่าพรุ่งนี้จะทำการเฉลิมพระชนมพรรษา [illegible] ที่บ้าน โปรดเกล้าฯ ให้พระ[illegible]ไม่[illegible] แต่รับสั่งให้[illegible]เจ้าพระยาภาณุวงศ์ด้วยจะจัดทหารม้าไปรับราชทูตด้วยหรือไม่ แต่ที่เป็นทหารมหาดเล็กนั้นอยู่ข้างเกินไป แต่เป็นธรรมเนียมมีราชทูต[illegible]เสียแล้ว จะทำอย่างไรได้

วันพฤหัสบดี แรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระศรี[illegible]ถือหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาทูลว่าด้วยทหารม้าที่ไปรับราชทูตนั้น ว่าการเรื่องนี้ได้กลายเป็นธรรมเนียมเสียแล้ว ครั้นจะเลิกถอนเสีย ถ้ามีใครไปพูดขึ้นก็จะเป็นที่น่าเกลียดกับ[illegible]แต่จากที่จะโต้ตอบ รับราชทูต[illegible]ใน [illegible] [illegible]ให้ทหารมหาดเล็กไปก็เป็นการเกินไป คิดว่า[illegible]ทหารมหาดเล็กมิใช่ทหารหน้าก็ได้ แต่ราชทูต[illegible]ไม่[illegible] เพียงมีม้า[illegible] ถ้าม้าทหารหน้าไม่รับ พอให้มีม้านำ ๔ ม้าก็เห็นจะเรียบร้อยได้

รับโทรเลข ๒ ฉบับ วังหน้ากลับฉบับ ๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ลงไปปากน้ำในเรือบางกอกแล้วจะไปอ่างศิลาฉบับ ๑

พระ[illegible]โชฎึกนำ[illegible]รายการ[illegible]ราชบำรุง[illegible] แล้ว [illegible]แห่ถังกวนขันหมากถวาย พระครู[illegible]จารย์จดหมายถวายพระราชกุศลฉบับ ๑

[illegible]ราชทูต[illegible]เฝ้าถวาย[illegible] (๑) [illegible] มีราชทูต ๑ [illegible] ๑ [illegible] ๑ [illegible]แล้ว [illegible] แล้ว[illegible]นงคราญบรมพิมาน

พระยาอภัยรณฤทธิ์เฝ้าถวายหนังสือเจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายกว่าด้วยทรัพย์มรดก[illegible] [illegible] ชั่ง เงิน [illegible] ชั่ง [illegible] ราคา [illegible] ชั่ง [illegible] ราคา [illegible] ชั่ง [illegible] หีบประดับเพชรราคา [illegible] ชั่ง [illegible] ม้าเทศ ๑ ราคา [illegible] ชั่ง [illegible]นอกนั้นแบ่งให้ทำบุญให้ทาน

(๑) เรื่องราชทูตสเปนเข้าเฝ้า ดูรายการละเอียดในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕ หน้า ๑๑

๑๕๐ ชั่ง ให้บุตรยังไม่ได้ส่วนแจก ๓ คน คนละ ๑ เงิน ๒๐ ชั่ง ทอง ๒ ตำลึง ๒ บาท รวมเป็นเงิน ๑๖๐ ชั่ง ทอง ๑ ชั่ง บุตรหลานที่ได้แจกเงินให้แต่ก่อนแล้วจะแจกเพิ่มเติมให้อีกครั้งนี้นั้น ได้ทำบัญชีของแบ่งปันเช่นซึ่งท่านในท้ายหนังสือบัญชี มอบให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ฉบับ ๑ ท้าวโหมฉบับ ๑ มีรายละเอียดอยู่แล้ว เงินนุ่งห่มให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ท้าวโหมดแจกพี่น้องตามสมควร ของนอกนั้นควรจะทำบุญให้ทำ เหลือนั้นให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ไว้ใช้สอยที่บ้าน แต่เงินลุกานี้นั้นได้มากน้อยเท่าใดให้แจกกับเด็กตามควร เหลือจะแจกให้ผู้ใดสุดแต่พระยาอภัยรณฤทธิ์ ถ้าท่านตายแล้วขอให้แบ่งตามนี้ ขอพระราชทานได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ แก่วงศ์ตระกูลท่านให้จงมาก โดยได้ทำราชการมา ๔ แผ่นดินแล้ว กับบาญชีค่าแช่นซื่อแบ่งปันส่วนของพระยาอภัยรณฤทธิ์ถือผูกติดมาด้วยฉบับ ๑

ส่งเงินพระราชทานกรมนเรศไปใช้ค่าของฉบับ ๑ เงิน ๘๗ ชั่ง เป็นค่าแหวนเพชร ๔ วง ราคา ๓๐ ชั่ง สายนาฬิกา ๒ สาย เงิน ๒๓ ชั่ง ตุ้มหูระย้าคู่ ๑ เงิน ๔ ชั่ง หีบเครื่องแต่งตัว ๖ หีบ เงิน ๓๐ ชั่ง

พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าด้วยเคานต์รุดอลโฟปาสดี ซึ่งมีหนังสือมาขอเป็นกงสุลอิตาลีนั้น ว่าได้ส่งของและเตือนเข้ามาหลายครั้งจนถึงครั้งนี้ ทรงเห็นว่าที่เมืองอิตาลีก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเมืองเราจึงรออยู่ บัดนี้เห็นว่าเขาเตือนมาอยากเป็นมาก ถ้าจะให้ก็ไม่ต้องเสียเงินเดือนและค่าอะไรเหมือนกงสุลเมืองปารีส เมืองลอนดอน ตั้งไว้เหมือนหนึ่งกงสุลเมืองลิสบอนเมืองเบอร์ลิน เมื่อมีธุระสิ่งใดจะได้ใช้บ้าง พอให้ฟอเรนออฟฟิศที่กรุงเทพ ฯ ได้กว้างขวาง ตัวเขาก็เป็นคนดีไม่ขัดสน เขาได้รับเป็นกงสุลเมืองเบรซิลอยู่ที่เมืองฟลอเรนซด้วย จะพระราชทานตราตั้งขอให้กรมท่ามีหนังสือนำตามธรรมเนียม

พระองค์เจ้าประภัสสรถวายเรื่องราวว่าด้วยที่ของท่านมีผู้ปลูกเรือนไปอยู่ถึง ๓๐ ปี เขาลงเสาไม้แก่น แล้วมีผู้ตัดสินว่าเป็นสิทธิ์กับผู้อาศัย ที่จริงที่ของท่านจริง ๆ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง (แต่เรื่องนี้ทรงเห็นว่าจะแพ้เขา แต่ท่านไม่ทราบกฎหมายก็เถียงไปกระนั้น ครั้นจะไม่ให้ตรวจให้ก็จะเสียพระทัย ด้วยท่านทรงพระกันแสงมาก โปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นพิชิตไปตรวจ ถ้าเห็นว่าแพ้เขา จะซื้อพระราชทาน)

วันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ออกขุนนาง พระยาศรีสิงหเทพอ่านบอกเมืองสุพรรณฉะบับ ๑ ว่าด้วยจับกระบือควายไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวกระบือ ๔๕ ตัว กับอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทรา เรื่องมิสเตอร์ชูเรฝรั่งเศสต้อนโค ๑๑๐ ลงมา ที่ไม่มีหนังสือเดินทางและหนังสือสำคัญสำหรับตัวซึ่งยึดไว้นั้นมีโคหลวงปนมาด้วย

พระศรีสหเทพอ่านเรื่องราวฉบับ ๑ ว่าด้วยที่บ้านของบิดาของตัวมีเรือนแฝงหลัง ๑ หอนั่งหลัง ๑ ครัวไฟหลัง ๆ ๑ หมื่นประทานมณเฑียรทักขึ้นไปจากบ้าน พระยาประมวญบิดาภรรยาอาศัยอยู่ที่หอนั่งบิดาเขา ครั้นบิดาเขาถึงแก่กรรมลง หมื่นประทานมณเฑียรครอบครองอยู่ทั้งสิ้น ครั้นเมื่อเดือน ๓ ปีชวดตัวเขาเข้ามาในวัง หมื่นประทานมณเฑียรกับอีนภรรยาพากันไปฟ้องร้องและหนังสือที่แจ้งทำขายที่ให้บิดาและตัวเขาไปฉบับ ๑ เขาเห็นว่าเป็นแต่ได้เช่าจึงไม่ว่ากล่าว ครั้นปีขาลตัวเขาไปราชการเมืองพิชัยถึง ๓ ปีเศษ อีนทุบวิวาทบ่าวเขา ครั้นจะให้คืนอยู่ต่อไปเมื่อมีราชการมาเขาไม่ได้อยู่บ้าน อีนก็จะทำการวิวาทขึ้น ทรัพย์สมบัติบิดาเขาเก่าที่หมื่นประทานมณเฑียรเอาไปเขาไม่รับพระราชทาน จะขอรับพระราชทานแต่ที่บ้านเรือนกับที่โรงกลึงตลาดพลูในคลองบางหลวง ซึ่งบิดาเขากับเขาซื้อแจ่มไว้

มีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาราชวังเมืองให้จัดอำเภอไปทำแผนที่บ้านพระยาศรีสิงหเทพที่ถนนสัญญาวาม และบ้านพระศรีเสนาที่อยู่ติดต่อกันให้ได้ตลอดเส้นแลวาหาจงแน่นอน

มีถึงเจ้าพระยาภานุวงศ์ ว่าด้วยบัดนี้เจ้าพระยาภูธราภัยป่วยมาก ท่านขอหยุดราชการ กงสุลอังกฤษมีหนังสือมาถึงท่านจะให้ท่านตอบ ท่านก็ไม่ตอบว่าไม่ทราบการ ได้ส่งหนังสือนั้นถวายมาที่สมเด็จกรมพระแล้ว เพราะฉะนั้น ทรงเห็นว่าราชการในกรมมหาดไทยมีอยู่เสมอไม่ขาด กงสุลต่างประเทศมีหนังสือขึ้นมาถึงท่านก็ชักโยนกันไปมาเสียราชการไป เมื่อเจ้าพระยาภูธราภัยเป็นที่สมุหนายก ทูลกระหม่อมก็ได้โปรดให้มีประกาศกงสุลทั้งปวงทราบทั่วกัน บัดนี้ท่านหยุดราชการเพราะป่วยหนัก จึงได้มอบราชการในกรมมหาดไทยให้สมเด็จกรมพระบำราบปรปักษ์ทรงบังคับแทนเจ้าพระยาภูธราภัย ขอให้ท่านมีหนังสือแจ้งความกงสุลต่างประเทศให้ทราบทั่วกัน เมื่อมีราชการเกี่ยวข้องในกรมมหาดไทยจะให้ไปมาถูกต้องราชการ(๑)

---

(๑) ดูประกาศมอบราชการ กรมมหาดไทย ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕ หน้า ๘๕

รับหนังสือมองซิเออร์การเนียรางสุลฝรั่งเศสคนเก่า ซึ่งไปเป็นกงสุลเยเนราล ฝรั่งเศสที่บัตเตเวียบอกทุกข์สุข และคิดถึง ถวายพระพรให้ทรงพระเจริญให้มาก

สมเด็จกรมพระถวายเรื่องราวพระนรินทร ซึ่งมาขึ้นเงินภาษีอากรสุราเมืองนครชัยศรีอีกปีละ ๑๐ ชั่ง กับเรื่องราวจีนทองอยู่ขอทำสุราเมืองนครชัยศรีปีละ ๒๕๐ ชั่ง ฉบับขอสุราเมืองสุพรรณประมูล ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง กับบ่าหนี้เบี้ยเมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร ด้วยจะรับทำสุราฉบับ ๑ เรื่องราวจีนแสงขอทำสุรานครชัยศรี เงิน ๒๒๐ ชั่งฉะบับ ๑

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาเทพประชุน ตอบหนังสือที่มีมาลงวันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ฉบับ ๑ ลงวันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๒ ฉบับ ๑ นำเบอร์ ๘ ฉบับ ๑ นำเบอร์ ๓ สองฉบับ มีความว่า เรื่องมองใบ ซึ่งพระยาเทพส่งต้นหนังสือมองใบถึงพระยาสิงหนาทลงมาพร้อมด้วยหนังสืออื่น ๆ หลายฉบับความมาก ไม่มีเสนาบดีจะฟัง จนความเกือบสูญเสียหมด จึงได้ทรงคุ้ยเขี่ยให้สมเด็จกรมพระบังคับพระยาจ่าแสนยคัดความให้สั้นเข้าจนได้ความสว่างตลอด จึงได้ปรึกษาตกลงเห็นตลอด มีหนังสือถึงมิสนอกซ์ ๆ เขาตอบมาดังคัดให้หลวงสิงหพัตถ์ขึ้นมานั้นแล้ว ในบอกครั้งนี้เป็นที่ชอบใจด้วยกันมาก แต่ปรึกษาเจ้าพระยาสุรวงศ์มีความวิตกอยู่อีกหน่อยหนึ่ง กลัวว่าการที่จะให้เรียกประกันทัณฑ์บนลูกจ้างนั้นเขาจะไม่ยอมทำตามเพราะลูกจ้างนับร้อยพัน ถ้าการเรื่องนี้คลาดไปไม่สำเร็จ เห็นว่าควรจะตั้งโปลิศที่ท่าเรือจ้างตรวจคนเข้าออกให้แข็งแรง ถ้าผู้ที่จะเข้ามาทำป่าไม้ที่เมืองเชียงใหม่ ลูกจ้างมากน้อยเท่าใด ต้องยื่นหนังสือสำหรับตัวที่เมืองยอม แล้วเจ้าเมืองยอมทำหนังสือเปลี่ยนให้ใหม่ฉบับ ๑ หนังสือเดิมนั้นยึดไว้แล้วปล่อยเข้ามา เวลากลับไปจึงให้คืนหนังสือเมืองยอมรับหนังสือเดิมกลับออกไป ในเวลาเมื่อเปลี่ยนให้หนังสือนี้ต้องตรวจตัวลูกจ้างให้กวดขัน ก็จะเป็นการป้องกันไปได้อย่างหนึ่ง อนึ่งซึ่งพระยาเทพเห็นว่าควรจะแยกบัญชีคนต่างประเทศให้กรมท่าจัดนั้น ได้ปรึกษาตกลงพร้อมกัน มีพระราชหัตถ์บังคับกรมท่าไปดังคัดมานี้ ข้อ ๑ การซึ่งจะไปตั้งเมืองเชียงแสนนั้นเป็นการใหญ่หลวงอยู่ ถ้าพลาดพลั้งไป จะเสียเกียรติยศ การที่จะส่งปืนและมีข้าหลวงขึ้นไปอีกนั้น ของดไว้ก่อน ข้อ ๑ ที่จะตั้งไวซ์กงสุลเมืองเชียงใหม่นั้น ปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าจะขัดขวางเขาไปไม่ได้ ด้วยเขามีความปรารถนามาหลายครั้งแล้ว แต่บัดนี้ยังค้างอยู่ด้วยสัญญาอินเดียยังหาสิ้นคำโต้ตอบกันไม่ จึงยังไม่ได้ข้อความที่จะบอกขึ้นมา

ข้อความเรื่องแสนพันบุรนั้น พระยาเทพอาหารควรจะบอกส่งตัวมันลงมาไม่ น่ากลัวจะเกิดใหญ่ ฝ่ายจีนเต้าซึ่งถือหนังสือขึ้นไปก็มีความชอบอยู่จึงตั้งเป็นหลวงภาษีวิเศษ แต่เป็นคนพูดมากเกือบชักให้เกิดความขึ้นเรื่องพูดกัน แสนพันบุร หลวงสิงหเทพทราบอยู่แล้ว รอดไปเป็นดี อนึ่ง ข้าหลวงที่ ๒ ไม่มี พระยาเทพจะขอเบิกเงินเดือนละ ๓๐๐ รูเปียนั้นตามเถิด สะพานข้ามแม่น้ำเมืองเชียงใหม่ซึ่งส่งใบบอกลงมา หลวงสิงหเทพได้ทำแบบมาให้ดู ก็เห็นเป็นการดี ถ้าทำได้ก็จะเป็นเกียรติยศชอบแล้ว วันนี้ไม่มีของกรุณาจะ กะสุดฝรั่งเศสเข้าพระราชทานตราวิจิตราภรณ์ฝากไปให้ที่ ๓ กะสุด กะสุดพานทองชิเอกรัมอนแบลมาเข้าด้วย แต่วันนี้ได้พระราชทานไปแต่ดิโปลมา ตราส่งไม่ทัน ต่อรุ่งขึ้นจึงได้ให้กรมท่าเอาไปส่ง

วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

หมื่นวิชัยเดชายุทธเดชาคนี้ กราบทูลหมายว่าด้วยจะขอซื้อพื้นน้ำมันมะพร้าวจ่ายใช้ราชการในทหารหน้าต่อไป ในปีหน้าไม่เบิกเพราะเห็นว่าราคาหลวงแพงนัก เสียเปรียบพระราชซื้อตามราคาขึ้นลงในตลาด ด้วยน้ำมันหลวงจ่ายเดือนหนึ่งน้ำมัน ๑๙๕ ทะนาน พื้นแสมเดือนละ ๑๔๓,๙๘๐ ดุ้น

พระอินทรเทพจดหมายกราบทูลว่าตั้งแต่ได้ยศ ตั้งด้วยคุณเสียงเสมิงอ้ายกล่ำยังสืบจับกุมได้แต่ตัวจำนำ และมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมพระ สั่งให้เพิ่มเงินปีกรมพระยาคลังมหาสมบัติ กรมเสนาธิการขึ้นในปีนี้ ให้ตั้งแต่เสมียนใหญ่และรอง ๆ ลงไปถึงคนแก่ว แต่เจ้าพนักงานใหญ่ ๆ จนถึงเจ้าพนักงานเจ้าจำนวน ไม่ต้องให้พระยกเป็นเงินเบี้ยหวัด เอาเงินเบี้ยไม่ต้องให้เหมือนกันเพราะเป็นเงินปี (ฉบับนี้อัดไว้ที่ออฟฟีศหลวง)

พระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้ากาพย์ สั่งให้เบิกเงินเดือนเพิ่มไปแต่เดือนละ ๑๒๐ เหรียญ ให้ตั้งเบิกเงินแต่เดือนหน้าไป แล้วให้คิดให้พร้อมกับมิสเตอร์ ทีเดียว

จีนเก้าข้าหลวงเดิมอยู่เมืองจันทบุรีพาบุตรมาเฝ้า กราบถวายของต่าง ๆ พระราชทานเสื้ออัดลัด บุตรพระราชทานเสื้อสักหลาดแล้วทรงหนังสือสำคัญ ให้จ่ายลวดไปเอาเงินมาพระราชทาน ๑ ชั่ง

ออกขุนนาง พระยาศรีทูลบอกเมืองกำแพงเพชรว่า นายพรหม นายสิน นายศร กับผู้มีชื่อ ๗ คน ไปเที่ยวป่าพบช้างตายในป่าแม่วงศ์ตัดงามาเห็นประหลาด เจ้าเมืองกรมการส่งของลงมานำทูลเกล้า ฯ ถวาย งานั้นใหญ่ยาว ๓ ศอก ใหญ่รอบ ๑๑ นิ้ว หนัก ๖๐ชั่งจีน เป็นลาภกำไร ไม่จาดเป็นสายต่าง กับพระพิเนตรพนมเศกเจ้าเมืองพนมมาแต่งมาเฝ้า ถวายผ้าหางกระรอก รับสั่งให้ไปทูลสมเด็จกรมพระให้พระราชทานรางวัลเสียบ้างตามสมควร พระราชทานบริโภคพระยาจ่านรงขันธ์ให้พระเจริญภักทรไป พระราชทานสัญญาบัตรให้นายรองพิจิตรเป็นจ่าชำนาญกั้งก้าว ๑ นายจีนบุตรพระยาวรพงศ์เป็นนายรองพลพ่าย หม่อมลบบุตรเจ้าจินดาเป็นนายรองกลัด พระยาภาร ไชยจดหมายถวายทูลด้วยพระยาธรรมจรรยาไม่ประทับฎีกาเบิกเงินให้ตัวประทับ ครั้นจะประทับก็เกรงว่าจะมีความผิด ได้นำความกราบทูลสมเด็จกรมพระ ๆ รับสั่งให้กราบบังคมทูลพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ประทับไปเถิด แต่ให้สมเด็จกรมพระตรวจด้วย

เสด็จออกพระพุทธมณเฑียร ทำบุญวันประสูติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระสงฆ์วัดพระเชตุพน วัดสระเกศ วัดรัชฎาธิษฐาน สวดพระพุทธมนต์ พระโพธิวงศ์เทศนาทักษิณานุปทาน

กรมเจริญจดหมายถวายว่า ขอรับพระราชทานเงินจำนำไปทำวัดราชโอรส และขอเบิกเงินค่าของคลังวิเศษเอากาศซื้อไว้แต่เฉลิมพระชันษาปีมะเส็งโปรดเกล้า ฯ ให้ยกแซงซั่นเสียนั้น ได้ซื้อไว้แล้วพระราชอาชญาเป็นเส้นเกล้า ฯ กับเลือนเงินแก้วที่ท่านยังค้างอยู่อีก ๖๐ ชั่ง

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันต์ ถวายตัวอย่างตุ้มหูดอกมะเขือของ ๑ กับเพชรที่ให้ทำไม่ได้ทำ ๓ คู่

วันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาเวียงในนฤบาลถวายหนังสือทูลขอมหาดเล็ก ๙ คน เลกสัง ๓ รวม ๑๒ คน ของกรมพระเทเวศร์และพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ รับกำโทรเลขเรือเข้ามากรุงเทพ ฯ ลำหนึ่ง

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าเมื่อราชทูตสเปนมาหาว่าอยากจะทราบว่าในกรุงเทพ ฯ มีสินค้าไปมาปีหนึ่งจะมากน้อยเท่าใด แล้วท่านรับว่าจะขอเก็บบัญชีต่อเจ้าหน้า

พระโอรสาธิราชส่งไปให้แล้วราชทูตขอพูดไปรเวตว่า ราชทูตคิดว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามยังไม่ได้รับเครื่องอิสริยยศของสเปน ถ้าจะต้องพระราชประสงค์ที่จะให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอและพระราชวงศานุวงศ์ หรือข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใดรับเครื่องราชอิสริยยศสเปนแล้ว ราชทูตจะมีความยินดีไปทูลพระเจ้าแผ่นดินสเปนๆ คงจะมีความยินดีส่งมาถวาย กับพระเจ้าแผ่นดินสเปนได้ทำการอภิเษกในเร็วๆ นี้ ยังไม่ได้รับเครื่องราชอิสสริยยศของไทย ถ้าจะส่งไปถวายแล้วเห็นจะดีพระทัยรับไว้โดยยินดีมาก ราชทูตให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แล้ว ราชทูตขอพระราชทานบัญชีชื่อคนที่จะรับนั้น ราชทูตรับฉลองพระเดชพระคุณ กับท่านได้นัดราชทูตเฝ้าไปรเวต เวลาพรุ่งนี้บ่าย ๔ โมง

[illegible] อ่านบอกเมืองอุทัยธานี ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่าด้วยส่งหนังสือมิสเตอร์ซีไปเปิดด่านเมรแมน กับตองซุปล้นสุพรรณ กาญจนบุรี ให้ไปวันจันทร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๔ แล้วฉบับ ๑ ว่าตองซุปล้นที่ด่านแม่ลำเมาแขวงอุทัยธานี ได้ไปติดตามทางด่านแม่กลองได้ความแล้วจะบอกมา พระมหาดไทยกรมการเมืองพิชัยมีใบบอกส่งต้นหนังสือเมืองเชียงตุงถึงเมืองน่านเมาฉบับ ๑ ว่า ไม่เลิกการที่ตั้งเมืองเชียงแสน และเจ้าพม่าตั้งเจ้าเมืองเชียงตุงคนใหม่ พระราชทานต้นหนังสือเมืองเชียงแขงถึงพระยาเทพส่งมา วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ ให้ไปสืบสวนกับเมืองภูเขียว บอกชราอายุ ๗๐ ขอหลวงสุริยผู้ช่วยเป็นผู้ว่าราชการต่อไป หลวงสุริยลงมาเฝ้าถวายขี้ผึ้งหนักหาบหนึ่ง ตั้งตำแหน่งข้าราชการ [illegible] ๑ จีนเจริญเด็กเป็นพระจรูญราชโภคากรเมืองหลังสวน ๒ พระภักดีเป็นพระบริรักษ์ปลัดขวาเมืองพิชัย ๓ พระพิศิษฐ์เป็นพระศรีพิชัยปลัดซ้ายเมืองพิชัย ๔ พระพิพิธภักดีเป็นพระพิชัยชุมพลมหาดไทย ๕ หลวงพินิตเป็นหลวงวิเศษผู้ช่วย ๖ พระศรอนตรีสินเป็นพระพิศาลเมืองลับแล ๗ นายกลิ่นเป็นพระยศรอนตรีสิน ๘ ขุนกำจัดเป็นพระสว่างเมืองฝาง

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จเจ้าพระยา ว่าด้วยส่งเรื่องราวพระยาอินทรประมูลเงินผูกภาษีสุราแลเงินรวง จีนเหงงกู่ จีนแสง ขอทำสุราเมืองนครชัยศรีนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า ซึ่งพระอินทรคิดทำนี้ให้เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ภาษีนั้นเก็บขึ้นแล้วแต่เงินยังค้างอยู่มาก ที่จะสัญญา ๓ ปีนั้นเกิดพระราชบัญญัติประการหนึ่ง อนึ่ง มีจีนเมายื่น

เรื่องราวถึง ๒ คน ประมูลเงินสูงกว่าที่พระนรินทร ครั้นจะให้ไปตามเรื่องราวก็เสีย พระราชบัญญัติถึง ๓ ข้อ ข้อ ๑ ให้ทำเป็นเป็ๆ ข้อ ๑ จะไม่ได้ว่าอากร ต้องส่งเรื่องราว ให้ผู้ประมูลสูงไปข้อ ๑ ผู้ประมูลสูงไม่ได้ทำดังนี้ ผู้ซึ่งจะรับประมูลต่อไปภายหน้าจะท้อถอยไป เพราะพระราชบัญญัติไม่ยั่งยืน เห็นว่าควรจะต้องว่าประมูลกันตามพระราชบัญญัติ

พระราชหัตถ์ฉบับ ๑ ว่าด้วยเจ้าพระยาภูธราภัยป่วยมาก ขอออกตัวไม่ว่าการในกรมมหาดไทย ทรงพระราชดำริเห็นว่า การในกรมมหาดไทยซึ่งเกี่ยวต่อการต่างประเทศและราชการหัวเมืองก็มีมาก จึงได้มีคำสั่งให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือแจ้งความไปยังกงสุลทุก ๆ ประเทศ ว่าทรงมอบราชการกรมมหาดไทยถวายท่าน ทรงบังคับบัญชาแทนท่านเจ้าพระยาภูธราภัย ถ้ามีราชการสิ่งใดในกรมมหาดไทยขอให้ท่านทรงเห็นแก่การแผ่นดิน ทรงบังคับบัญชาโต้ตอบไปให้เป็นการเรียบร้อยสมควรตามพระราชประเพณีแต่ก่อนมา

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ว่าด้วยพระโทรเลขนำริโปตมิสเตอร์อาลบาศเตอฉบับ ๑ บัญชีค่าเครื่องสายโทรเลขที่จะไปบางปะอินฉบับ ๑ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ทางซึ่งจะวางสายตามมิสเตอร์อาลบาศเตอกะนั้นก็ดีอยู่แล้ว แต่ถนนที่เป็นทางตรวจสายโทรเลขตลอดลำคลองนั้น ถ้าจะทำเป็นทางรถกว้างใหญ่ตามมิสเตอร์อาลบาศเตอคิด ก็กลัวจะไม่มีคนไปมาด้วยรถ จะรกร้างเสียเปล่า ถ้าจะทำเป็นทางคนเดินและม้าเดินพอตรวจทางสายโทรเลขก่อนก็เห็นจะพอดีแล้ว เมื่อมิสเตอร์อาลบาศเตอไปตรวจจะทำแผนที่ทางเมืองสระบุรี ควรขุดคลองทำทางจะเป็นประโยชน์แก่ลูกค้าประการใด จึงค่อยคิดทำการต่อไป ครั้งนี้ขอให้ท่านกะการวางสายโทรเลขขึ้นไปเสียให้ตลอดอนึ่ง เงินค่าเตลิกราฟซึ่งส่งอินวอยมานั้นท่านสั่งให้พระโทรเลขเบิกเงินเสีย ส่งริโปตกับอินวอยคืนมาด้วยแล้ว

วันจันทร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระอินทรเทพ พระเทพผลู จดหมายถวายว่า ณ วันอาทิตย์แรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ เวลา ๔ ทุ่ม หมื่นรองจำนงอำเภอท้องที่ราชบูรณะฝั่งใต้มาแจ้งว่า จีนหุ่นเป็นหมื่นพัฒลงมาจอดเรือตั้งบ่อนเบี้ยที่บ้านจังร้อนในแขวงกรุงเทพ ฯ ให้ถ้อยคำกฎหมายตราสินว่า

วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๙ เวลาประมาณ ๒ ยามเศษ มีอ้ายผู้ร้ายสัก ๑๗–๑๘ คนปล้นตีเรือเจ๊กหุ่น ผู้ร้ายตีจีนหุ่นและพวกจีนหุ่นบาดเจ็บหลายแห่ง ผู้ร้ายเก็บทรัพย์สิ่งของไป เพื่อนบ้านช่วยยิงปืนๆ ถูกผู้ร้ายพวกหนึ่ง แต่หนีไปได้ ยังสืบเสาะติดตาม และรับคำโทรเลขเรือเข้ามา ๒ ลำ

เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์กราบทูลหนังสือ ว่าด้วยพระดำรงสุจริตขางวางเมืองระแนงให้ทิ้งเพลาราว ขอรับพระราชทานเก็บเงินภาษีดีบุก ค่าศีรษะดีบุกเมืองหลังสวน แต่ก่อนรวมภาษีฝิ่นตามเดิม ๓๐ ชั่ง อากรสุราตามเดิม ๒๔ ชั่ง บ่อนเบี้ยตามเดิม ๑๑ ชั่ง ค่าน้ำตามเดิม ๑ ชั่ง รวม ๗๓ ชั่ง เว้นแต่ค่าศีรษะดีบุกอากรดีบุก จะถวายเงินปีที่ ๑ เดิม ๗๓ ชั่ง ประมูล ๓๕ ชั่ง รวม ๑๐๘ ชั่ง ปีที่ ๒ ประมูลอีก ๕ ชั่ง ปีที่ ๓ อีก ๕ ชั่ง รวม ๑๑๘ ชั่ง พระดำรงสุจริตขอจีนซินเต็กเป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน ตามเรื่องราวที่ทูลเกล้าฯ ถวาย วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ แจ้งอยู่แล้ว บัดนี้ได้พระราชทานสัญญาบัตรตั้งจีนซินเต็กเป็นพระจรูญราชโภคากร ผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน แล้วจะขอรับพระราชทานแยกปีไปเก็บภาษีผลไม้ ๓๐ ชั่ง สุราบ่อนเบี้ยตามเดิม ค่าน้ำตักหยดนกตามประมาณ เงิน ๗ ชั่ง รวมกลับมาสมบัติ ๔๓ ชั่ง รวม ๗๓ ชั่งมารวมอากรดีบุก ๑๐๘ ตั้งแต่การพระราชทานให้พระจรูญราชโภคากรเข้ารับทำ วันอังคาร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีขาล ยังเป็นนพศก ให้เหมือนหัวเมืองฝ่ายข้างทะเลตะวันตก

ราชทูตสเปนกับสิเกรตรีเฝ้าไปรเวต กรมท่านำ

กงกุงเนาะ พระยาศรีสิงหเทพส่งบอกราชการเมืองอุทัยธานีให้สืบเสาะผู้ร้ายปล้นและตรวจดูหนังสือสำหรับตัวทองรู และนำต้นหนังสือเจ้าเมืองเชียงแขงเห็น

ข่าวนำหนังสือเจ้าปรีดาถวายบอกอาการป่วย และมีพระราชหัตถ์ตอบทรงสุดฝรั่งเศสไว้กับหนังสือที่มีมา

เซ็นพระราชหัตถ์ในท้องหนังสือเจ้าพระยาภูธราภัย และท้ายบัญชีมรดก แจกของซึ่งพระยาอภัยรณฤทธิ์นำมาถวาย วันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ อยู่ ว่าหนังสือนี้เป็นบัญชี และหนังสือเดิมซึ่งพระยาอภัยรณฤทธิ์นำมาถวายเซ็นพระนามไว้ทั้ง ๒ ฉบับ แล้วมีพระราชหัตถ์เลขาบอกแนบกับหนังสือเดิมประทับพระราชลัญจกรครั่งประจำว่า วันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยให้พระยาอภัยรณฤทธิ์นำเขต-

จดหมายข้าเหน็บมาส่ง ได้เปิดออกอ่านทราบความตามที่ท่านได้จัดทรัพย์สมบัติของท่าน และมีบัญชีติดมาด้วยฉบับ ๑ มีลายมือท่านเองเป็นสำคัญมาทั้ง ๒ ฉบับ ควรเชื่อฟังได้ว่าท่านยังไม่หลงใหลเป็นปกติ หนังสือนั้นเป็นความประสงค์ของท่านโดยแท้ ได้ตรวจดูความประสงค์และบัญชีสิ่งของนั้นเห็นว่าเป็นการสมควรถูกต้องแล้ว สืบไปภายหน้าเจ้าพระยาภูธราภัยไม่มีตัวแล้ว ทรัพย์สมบัติซึ่งเป็นตัวเงินและสิ่งของบรรดาที่มีจดหมายอยู่ในบัญชีนั้น ต้องตกอยู่แต่ผู้ที่ได้มีชื่อในรายบัญชีนั้นตามความประสงค์ของท่านเจ้า-พระยาภูธราภัย แต่สิ่งของสวิญญาณทรัพย์และอวิญญาณทรัพย์ ซึ่งไม่มีจดหมายอยู่ในบัญชีทรัพย์สิ่งของ ๆ ท่านนั้นตกเป็นของพระยาอภัยรณฤทธิ์ ตามแต่จะจัดทำบุญให้ท่านและแบ่งปันให้แก่ผู้ใด ตามใจพระยาอภัยรณฤทธิ์จะเห็นสมควร ความประสงค์ของท่านดังนี้

ซึ่งพี่น้องบุตรหลานของท่านเจ้าพระยาภูธราภัยผู้ใดผู้หนึ่ง จะมาว่ากล่าวฟ้องร้องด้วยสินทรัพย์ของท่านเจ้าพระยาภูธราภัยต่อไปประการใด อย่าให้ลูกขุนตระลาการและผู้มีบรรดาศักดิ์เจ้ากระทรวงซึ่งจะได้ว่าความ รับฟ้องของญาติพี่น้องบุตรหลานท่านเจ้าพระยาภูธราภัย ซึ่งว่าด้วยทรัพย์มรดกรายนี้เป็นอันขาดทีเดียว หนังสือสำคัญฉบับนี้ได้เขียนในเวลาที่ท่านเจ้าพระยาภูธราภัยยังไม่ป่วยหนัก แล้วลงพระนามเป็นสำคัญร้อยติดกับจดหมายความประสงค์และบัญชีทรัพย์สิ่งของ ๆ ท่านเจ้าพระยาภูธราภัย ซึ่งได้ลงชื่อท่านเจ้าพระยาภูธราภัยเป็นสำคัญ และได้ลงพระนามกับท้ายไว้อีกทั้ง ๒ ฉบับ มอบให้พระยาอภัยรณฤทธิ์รักษาไว้

วันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉบับ ๑ ว่าเวลาเช้าวันนี้ให้พระศรีธรรมศาสน์เชิญพระราชหัตถเลขา ซึ่งถึงมองซิเออร์การ์นิเอกงสุลฝรั่งเศสที่เมืองบัตเตเวีย ไปส่งที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส ๆ จึงว่ากับพระศรีธรรมศาสน์ว่า การที่จะพระราชทานเดินเนอร์ราชทูตสเปนนั้น เขาได้ทราบว่า มิสเตอร์แลครันซึ่งเป็นผู้มาเที่ยวได้เชิญด้วย แต่มองซิเออร์โมแนลซึ่งเป็นคนราชการในคอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสเป็นคนได้ข้ามาเที่ยวด้วยเหมือนกัน แล้วก็โปรดเกล้า ฯ ให้เข้ามาเฝ้าแล้วแต่มองซิเออร์โมแนลหาได้เชิญไม่ คนทั้ง ๒ นี้เป็นคนมาเที่ยวเหมือนกันข้างหนึ่งได้เชิญข้างหนึ่งไม่ได้ ดูไม่สมควรอยู่ การนี้ลางทีจะยังไม่ทันทรงพระ

ราชดำริ จึงให้พระศรีธรรมสาสน์มาบอกตัวท่าน พระศรีธรรมสาสน์กลับมาบอกแล้ว ๆ ราชทูตจึงให้มาเชิญพระศรีธรรมสาสน์ไปพูดอีกว่าขอให้เชิญมองซิเออร์โมแมลด้วย ด้วยเป็นเพื่อนมากับราชทูต ถ้าเชิญมิสเตอร์แลตรัม ขอพระราชทานให้เชิญมองซิเออร์โมแมลด้วย

แล้วห้างแพบาวิหนังสือมองซิเออร์อาลวนถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ซึ่งว่าเป็นหนังสือกราบเรียนมิตรภาพ ด้วยเวลาวานนี้ห้างแพมาทูลว่า อาลวนฝากหนังสือให้เจ้าพระยาทูลเกล้า ฯ ถวาย แต่ถ้าพระราชดำริไม่โปรดแล้วก็ไม่อาจเอาเข้ามา ถ้าโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำมา จึงจะได้เอามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ก็โปรดให้เอาเข้ามา ครั้นวันนี้ได้รับหนังสือเป็นหนังสือเขาถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เขาพลั้งหรือให้เห็นว่าคู่ความแต่ความว่า การเรื่องนี้ได้ความ เจ้าคุณเคืองแค้นให้นำหนังสือถวายถ้ากระนี้ทำให้ระคายใจเจ้าคุณมาก ขอโปรดเอาหนังสือนี้มาผิดไป ไม่ได้เอาหนังสือถวายมาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพราะไม่ได้พิจารณาเปิดซอง คัดกอปี้ไว้แล้วคืนไป

ร่างหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉบับ ๑ ว่าพระราชหัตถเลขาโปรดเกล้า ฯ ให้สืบดูคลองบางพระโขนงถึงคลองบางพระนั้น ได้นำไปให้สมเด็จเจ้าพระยา ๆ ท่านเห็นว่าที่ตรงที่ขุดคลองเป็นที่ไร่นาได้ก็มี ที่ไร่นาเต็มภาคภูมิอยู่แล้วก็มี ถ้าขุดไปประที่เต็มภาคภูมิอยู่แล้วจะเป็นการเปล่า แต่เมื่อให้กัปตันดิชลิวไปทำนั้นก็กำแพงที่แต่เฉพาะคลองที่ขุดใหม่หาที่ทุ่งไม่ ให้ราษฎรช่วยให้พระชลการยุทธไปตรวจที่ทำแผนที่ทุ่งแสนแสบ พระโขนงบางขุนพรหมไปถึงทุ่งบางพลี บางพระโขนง ให้ทั่วบริบูรณ์กัน เห็นที่ใดเป็นที่ไร่นาได้ก็ต่อขุดคลอง ท่านเห็นเป็นประโยชน์มาก ท่านขอให้พระยาราชวรานุ-เมืองจัดข้าพระกรุงเทพ ฯ นำผู้ทำแผนที่ ทั้งเมืองได้ให้กรมการนำทำเมืองนครเขื่อนขันธ์ พระยานครเขื่อนขันธ์ทำให้แล้วโดยเร็ว ประกาศสุราลายเซ็นได้ร่างให้สมเด็จเจ้าพระยาแล้วส่งมา ร่างประกาศสุราลายเซ็นนั้น ว่าความว่าผู้ที่ขายสุราปลีกนั้น เป็นการผิดต่อกฎหมายแต่เดิม แต่จะรับสุราต่างประเทศมีมาก ท่านเสนาบดีจึงได้ปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า ถ้าจะห้ามก็มีการเสียประโยชน์ต่อผู้ทำ จึงได้มีหนังสือไปให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งกงสุลต่างประเทศ บอกแก่ลูกค้าให้ผู้ที่ขายรับให้ไปเอามาซื้อลายเซ็น จึงจะขายสุราปลีกได้ กำหนดเรือใหญ่ลำละ ๑ ชั่ง มีเรือเล็กได้ ๓ ลำ ลำละ ๑ ตำลึง เรือเร่ลำเล็กลำละ ๑ ตำลึง ตั้งแต่เดือน ๕ ขึ้นค่ำ ๑ นี้ไป ถ้าผู้ใดจะขายสุราปลีกให้มารับลายเซ็นต่อเจ้าพนักงานโรงเภา

สุราใน ๓๐ วัน ถ้าถึงวันเดือน ๖ ขึ้นค่ำ เจ้าพนักงานโรงเตาสุราจะออกตรวจ ถ้าผู้ขายสุราไม่มีลายเซ็น จะจับปรับไหมให้มีโทษ ทรงบีดทอง

สั่งเงินหนังสือสำคัญ เงินงวดทรงซื้อแหวนเพชร ๔ วง อย่างทองเรียงกันวงละ ๑๒๐ บาท เป็นเงิน ๖ ชั่ง

วันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

พระยาราชรองเมืองเฝ้า ถวายแผนที่บ้านพระยาศรีสิงหเทพ (เสือ) [๑]ที่โปรดเกล้า ฯ ให้ไปทำ แล้วพระยามหามนตรี พระนายศรีเฝ้า พระนายศรีถวายเรื่องราว (อิ่ม)[๒] ย่าหรั่น บุตรพระยาโชฎึกราชเศรษฐีที่ถึงอสัญกรรม ว่าเดิมบิดายกที่บ้าน นา สวน และทรัพย์สิ่งของให้ กับสิ่งของนอกนั้นให้ให้แจกบุตรหลานญาติพี่น้อง ครั้นบิดาตายก็ได้แจกของเสร็จแล้ว ครั้นปีมะเมีย โทศก ตัวเองเห็นว่าชีวิตจักไม่ยืนยาวไปนานจึงได้ทำพินัยกรรมแล้วอายุก็แก่ล่วงมาแล้วได้ ๗๖ ปี ทรัพย์สิ่งของที่ทำพินัยกรรมไว้ ใช้สอยไปบกพร่องไปบ้าง แกขัดสนลง หามีใครอุปการะไม่ บัดนี้เจ้าหมื่นศรีสรรรักษ์หลานแกจะรับเลี้ยง ให้เงินใช้สอยปีละ ๓๐ ชั่งไปจนตาย แกจึงจะยกที่บ้านให้เจ้าหมื่นศรีสรรรักษ์ จึงได้เชิญพระยาอนุชิต พระยามหามนตรี พระยาราชรองเมือง พระมหาราชครูปโรหิตาจารย์ หลวงเทพราชธาดา หลวงสวัสดิ์นักเรศ มาทำพินัยกรรมยกที่บ้านให้เป็นสิทธิ์แก่เจ้าหมื่นศรีสรรรักษ์ แล้วขุนทองสื่อและนายาวภพุดขัดขวางไว้ว่า ตัวแกทำพินัยกรรมไว้ว่าให้แก่ตัวไม่ยอมให้ แต่ตัวแกมีชีวิตอยู่แกยังไม่ยอมให้ จะขอรับพระราชทานถอนพินัยกรรมเดิม เรื่องนี้โปรดเกล้า ฯ ให้ไปตรวจพินัยกรรมเสียก่อน แล้วจึงจะยอมให้แก้

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ว่าด้วยเรื่องเตลิกราฟไปบางปะอินนั้น ขอรับพระราชทานให้หม่อมราชวงศ์แดง พระมหาสงคราม เป็นนายงานตรวจบังคับการตลอดจนเสร็จการ ในอำเภอกรุงเทพ ฯ และแขวงเมืองประทุม ขอพระราชทานให้พระยาพิทักษ์ทวยหาญ นายกอง ปลัดกอง กองตุ่มกองแสน เป็นผู้ทำตามระยะหน้าที่แขวงกรุงเก่าและเมืองนนทบุรีนั้น ได้จดหมายตามกระแสพระบรมราชโองการแจ้งแก่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ พระยาราชวรานุกูล เกณฑ์ผู้ทำมาปรึกษา หม่อมแดง พระมหาสงคราม จะได้ทำให้แล้วโดยเร็ว

(๑) พระยาศรีสิงหเทพ (เสือ พยัคฆนันทน์) บ้านอยู่ฝั่งเหนือปากคลองบางขุนพรหม

(๒) อิ่ม ย่าหรัน ท่านเป็นธิดาพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ทองจีน ไกรฤกษ์) ที่ได้ชื่อเช่นนี้ เพราะเป็นละครหลวงในรัชกาลที่ ๒ เป็นตัวย่าหรันในเรื่องอิเหนา

[illegible]

ระย้าทูลเกล้า ฯถวาย

[illegible]

ปีใหม่มาถวาย

[illegible]

รับสั่งให้หาพระนรินทรเข้ามาเฝ้า ถามด้วยสุราลายเซ็นว่า เฉพาะแต่เหล้า

[illegible]

รับร่างไป

[illegible]

เต็มยศ เวลาทุ่มเศษเลี้ยงชั้นล่างพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

พระศรีสมบัติ ○ พระอมร ○ แลตรัม ○ ปฤษฎางค์ ○ สเตรตร์ ○ พระยาภาศ ○ ราชทูต ○ ทิปประทับ ○ มิสนอกซ์ ○ ขาดกรมอดิศร ○ พระยาประภา ○ มิสกูลต์ ○ ศรีเสาวลักษณ์ ○ สรรเพ็ช ○

วิชิตไชย ○ สรเดช ○ (โต๊ะ) ○ สราภัย ○ พระองค์กาพย์

ศรีธรรมสาสน์ ○ สมิท ○ พระยาพิพัฒ ○ เฟรม ○ พระองค์สาย ○ พระองค์เทวัญ ○ กรมหมื่นนเรศ ○ [illegible] ○ ภาณุวงศ์ ○ กรมพิชิต ○ พระยาภาสกรวงศ์ ○ มอนแตล ○ พระไพรัช ○ แดสเวล

เวลา ๕ ทุ่มเศษเลิก มิสนอกซ์ว่า ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จกรมพระบำราบปรปักษ์ว่าการมหาดไทยนั้น ดีนักชอบทีเดียว แล้วตรัสกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์อยู่จน ๒ ยาม กลับแล้วตรัสกับเจ้านายอยู่จน ๘ ทุ่มเลิก

วันนี้เจ้าพนักงานยื่นบานแผนกฉบับ ๑ ไปเซ็นพรุ่งนี้

วันพฤหัสบดี แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ว่าด้วยกงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือมาที่กรมท่า ว่ามีสลัดตีเรือญวนที่เกาะช้าง ขอให้ไทยสืบสวนให้รู้ในความเรื่องนี้ และให้เรือรบลาดตระเวนไปรักษาเกาะกงด้วย ทรงพระราชดำริเห็นว่า แต่ก่อนก็ได้คิดไว้ว่าถึงฤดูจะให้เรือรบลาดตระเวนไปรักษาสลัดกันตามฤดูทั้ง ๒ ฝั่งทะเล และจะได้ให้มีเรือลาดตระเวนขึ้นไว้ทุกเมือง การก็ยังไม่ได้จัดตลอดไป บัดนี้เกิดมีเหตุขึ้น ขอให้ท่านจัดเรือรบลำใดลำหนึ่งรีบออกไปให้ทันที ถ้านิ่งไว้ช้ากลัวว่าจะมีเหตุใหญ่โตต่อไป

มีถึงสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธออีกฉบับ ๑ ว่าด้วยกงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือมาว่าด้วยได้ข่าวว่ามีพวกลาวคดความมาอยู่เมืองลาว ให้ท่านรีบมีตราไปถึงพระยาคุณธรรมธิเบศร์ พระยาอนุภาพไตรภพ พระศรีเกิดศรี และหัวเมืองลาวที่ต่อแดนแขมร ให้สอบสวนจับกุมนักแองค์วัดถาให้จงได้ หรือสืบได้ความประการใดให้บอกเข้ามา จะได้แจ้งความไปให้กงสุลฝรั่งเศสทราบ

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วยหนังสือกงสุลฝรั่งเศสฉบับนั้น ได้มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ให้รีบจัดเรือรบไปลาดตระเวนสืบสวน และได้มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระให้มีตราไปยังหัวเมืองให้ร่วมสืบจับตัววัดถา หรือสืบได้ความประการใดให้บอกมาให้ทราบ ให้ท่านแจ้งความเรื่องเรือรบจะได้ออกไปวันใด ให้มีตอบถึงกงสุลฝรั่งเศสเสียทั้ง ๒ เรื่อง

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องพระยาดำรงสุจริตจางวางเมืองระนองยื่นเรื่องราวขอทำภาษีในเมืองหลังสวน แต่ภาษีอากร ๕ อย่าง คือ ฝิ่นและอากรสุรา ค่าน้ำ บ่อนเบี้ย ในเมืองหลังสวนเข้าเป็นภาษี ๕ อย่างเหมือนหัวเมืองตะวันตก เจ้าพระยาสุรวงศ์จะขอออกตราตั้งวันพุธ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีขาล ยังเป็นนพศก ได้ทรงมีพระราชหัตถ์ตอบไปขอให้แยกอากรเป็นราย ๆ ตามสำนวนพระราชหัตถ์ที่คัดส่งมานั้น ถ้าตกลงกันแล้วให้จะแยกอากร สุรา ค่าน้ำ บ่อนเบี้ย ฝิ่นเป็นภาษี เมืองหลังสวนให้พระยารัตนเศรษฐีว่าการที่ทำที่ขอเถิด

มีถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ฉบับ ๑ ว่าด้วยจดหมายกราบ[illegible]ว่าจะยกเลิกภาษี[illegible] [illegible] สุรา ค่าน้ำ บ่อนเบี้ย [illegible]ตั้งตามพระราชโองการให้พระครูราชโยธาการทำ[illegible] พร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ [illegible]เป็นนพศกนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า[illegible] หนังสือ[illegible]ไม่มีผู้ทำมาช้านาน จะทำขึ้นให้เป็นประโยชน์แผ่นดินก็เป็นการดีอยู่แล้ว ได้ทรงมีพระราชหัตถ์[illegible]ให้[illegible] สุรา ค่าน้ำ บ่อนเบี้ย ซึ่งอยู่ใน[illegible] [illegible] ให้พระครูโยธาการทำตามที่[illegible] [illegible] ๔ อย่าง[illegible] [illegible]ใหม่ [illegible]จะให้แยกเป็นส่วน ๆ ว่าการ[illegible]เท่านั้น ให้[illegible] [illegible] เมื่อจะประชุมในการใดให้ประชุม[illegible] จะได้[illegible] ในเมือง[illegible] แล้วให้[illegible]ตั้งไปตั้งแต่วันพฤ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ [illegible] นพศกเถิด

พระองค์เจ้ากาพย์จดหมายถวายฉบับ ๑ ว่าด้วยเบ่าแตรเรียกทหารฝึกหัด ทหารไม่ค่อยมา [illegible] [illegible] [illegible] ก็แก้ไปต่าง ๆ เมื่อจับได้จึงได้ลงโทษ เห็นจะต้องมีโทษเสียบ้าง [illegible] [illegible] [illegible] ได้จดหมายถึง[illegible]ฉบับ ๑ ให้[illegible]

ออกขุนนาง พระนรินทรเสนีทูลบอกเมืองปทุมธานีบอกกำหนดทำศพ [illegible] อย่างไร ให้[illegible] ให้พระราชทาน[illegible] [illegible] ในทูลเกล้า ฯ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] มรดกให้พระศรีเสนา จมื่นประทานมณเฑียร เซ็นพระราชหัตถเลขาไว้ข้า[illegible] โปรดเกล้า ฯ ให้คัดสำเนาไว้

พระยามหามนตรีจดหมายถวายความเห็นเรื่องที่พระยาศรี ที่พระศรีเสนา จะ[illegible]รับพระราชทานฉบับ ๑ ว่าครั้นจะกราบบังคมทูลในที่นั้นก็ไม่ควร [illegible] [illegible]

เสนา หมื่นประทานมณเฑียร ควรให้ตรวจที่ พระศรีเสนาได้ที่เดิมไว้ และที่ซึ่งตกอยู่กับหมื่นประทานมณเฑียรมากน้อยเท่าใด ถ้าได้มากกว่าพระศรีเสนา ควรแบ่งที่จะมีประชาชนเท่าไรให้พระศรีเสนาทั้งที่เดิม และใหม่ให้เท่ากัน แต่เรือนนั้นพระศรีเสนาปลูกเอง หมื่นประทานมณเฑียรได้เรือนพระยาศรี ควรแบ่งเรือนให้พระศรีเสนาครึ่งหนึ่ง ด้วยพินัยกรรมระคนกันอยู่

พระราชทานบัญชีคนที่จะรับตรา ส่งไปให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ นายเวร-หุ้มแพรเอาไป แกรนด์ครอส ๔ สมเด็จกรมพระ ๑ ทูลหม่อมพระองค์ใหญ่ ๑ ทูลหม่อมพระองค์น้อย ๑ กรมนเรศ ๑ คอมมานเดอร์ ๕ พระองค์กาพย์ ๑ พระองค์เทวัญ ๑ พระองค์สาย ๑ พระยามหามนตรี (อ่ำ) ๑ พระยาอนุรักษ์ (เผือก) ๑ คอมเพเนียน ๖ เสมียนตรากรมท่า ๑ พระอมรวิสัย ๑ พระไพรัชพากย์ ๑ หม่อมเทวาธิราช ๑ พระอินทรเทพ ๑ หลวงสุนทรโกษา ๑ และเสด็จออกพระพุทธมณเฑียรทำบุญวันประสูติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระอัฐิกรมสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระสวดฉัน วัดราชโอรส วัดหนัง พระเทพกวี วัดสุทัศน์ ถวายเทศนาอปริหานิยธรรม แล้วเสด็จกลับมาซ้อมเล่นกลที่โรงข้างพิมานรัตยาด้านตะวันออก เวลา ๘ ทุ่มเสด็จขึ้น

ทรงบานแผนกเจ้าพนักงานยื่นวานนี้ฉบับ ๑ สุรา บ่อนเบี้ย เมืองสระบุรี จีนบุญเหลียตัวอากร จีนอุเฉียประกัน คนทำใหม่เงินเดิม ๒๐๖ ชั่ง ประมูล ๑๓ ชั่ง รวม ๒๑๙ ชั่ง บ่อนเบี้ยเมืองอุทัย เมืองชัยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองมโนรมย์ เดิม ๕๘ ชั่ง ประมูล ๓๑ ชั่ง รวม ๘๙ ชั่ง

วันศุกร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

ทรงเปลนิทานเรื่องตาบอด คัดในหนังสืออาราเบียนไนต์ ท้าวเหตุถวาย หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ว่าพระพิเทศสันตรพาณิช (อาลี) พาเสตมะหมัดเป็นชาวอาหรับมา แจ้งว่าเสตมะหมัดเป็นเจ้าเมืองเยอรมันอยู่ในแขวงอาหรับเป็นเมืองขึ้นเตอรกี เสตมะหมัดกับบุตรชายได้ออกจากเมืองเที่ยวมาตามอินเดียแล้วมาเมืองย่างกุ้ง เมืองมระแมะ เมืองปีนัง เมืองสิงคโปร์ จึงได้เข้ามากรุงเทพฯ ไม่มีธุระอะไร เสตมะหมัดกับซายิดหาเซ็นผู้บุตรอยากจะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท บัดนี้พักอยู่บ้านพระพิเทศสันตรพาณิช แล้วแต่จะโปรด

ฉบับ ๑ หนังสือ[illegible]ภายหนังสือว่า มีคนยุโรปคนหนึ่ง[illegible] มีหนังสือมาว่า ไม่รู้ว่าไทยจะทำรถไฟ จะขอรับเหมา [illegible]ฉบับ ๑ พระองค์ถ่ายรูปมิสเตอร์แลตรัมแคบบิเนต ๑ ก๊าศ ๑ มาถวาย

มิสเตอร์[illegible] ถวายแบบเครื่อง[illegible]ที่นั่งใหม่[illegible] โปรด เกล้า ๆ ให้เอศติเมตเข้ามา

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งน้ำวงด้ายพิธีตรุษ ตรัสกับสมเด็จกรมพระ พระยาภิรินทรเสนีการร่างประกาศ[illegible]ซึ่งไปแก้ใหม่นั้นทูล เกล้า ๆ ถวาย ยังไม่โปรดด้วยความที่ว่าด้วย[illegible] [illegible] [illegible] ให้ไปแก้เสียใหม่ [illegible] [illegible] ให้ [illegible]

ทรงรับเรื่องราวขุนสุนทรสารทิศลักษณ์ ว่าด้วยสุรากรุงเก่า ว่าเดิมเดือน ๓ [illegible] หลวงโสภณ หลวงสาทร ทำเรื่องราว[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ชั้น เจ้าพนักงาน[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ทำให้[illegible] ตักตอนตกใจเสียการ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] สิงหล ๑๕ คนจะสร้างวัดเรี่ยไรเงิน

วันเสาร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๓ โมงเสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จที่วัดจุดเทียนชัย เลี้ยงพระแล้วเสด็จขึ้น เวลา ๕ โมงเศษ ทรงเรียงนิกานและโปรแกรมปีใหม่

ท้าวแพถวายหนังสือพระสยามธุระพาหมีมา ว่าด้วยหนังสือพิมพ์เดลีนิวเข้ามา มีแผนที่บอกให้รู้ว่าช่องเรือไปมา ป้อมทางเมืองคอนสแตนติโนเปิลอย่างไรใน ๙ วันมาแล้ว ดูเหมือนจะเกิดการสงครามอีก เรือรบอังกฤษได้เข้าไปดาร์ดาแนลแล้ว แต่ตุรกีไม่เห็นชอบ ถ้ารูเซียจะขัดเคืองด้วยแล้วก็จำเป็นจะเกิดสงคราม ออสเตรียจะเข้าช่วยอังกฤษด้วยผลประโยชน์ ๒ เมืองเหมือนกัน รูเซียเห็นจะไม่อาจเอาเมืองของเตอรกีเป็นเมืองขึ้น อนึ่ง การประชุมราชทูต ราชทูตที่จะปรึกษาการเรื่องเมืองเตอรกีนั้นดูเหมือนจะเกิดประโยชน์น้อย เพราะราชทูตทุกประเทศที่ประชุมคงจะเห็นกับผลประโยชน์บ้านเมืองของตัวมาก อนึ่ง สันตปาปาที่ชื่อว่าปีโอที่ ๙ ตายแล้ว ผู้ที่จะเป็นโปปนั้นคงเป็นชาวอิตาลี

พระองค์เจ้ากาพย์ถวายจดหมาย ๒ ฉบับ ใหญ่ฉบับ ๑ ว่าด้วยเวลาเช้าเป่าแตรเรียกทหารให้มารับเสด็จเมื่อเช้า แล้วท่านไปหัวม้า กลับมาจน ๒ โมงทหารยังไม่พร้อม มีแต่กัมปนี ๒ ทหารสัก ๒๑ – ๒๒ คน เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าเหมือนเป่าแตรหัดเหมือนกัน ถ้ามีการสำคัญขึ้นจะลำบาก เพราะธรรมเนียมแตรเสียไปเสียแล้ว เป็นด้วยนายกัมปนีเกรงใจกัน ครั้นว่าก็ว่าไม่มีอำนาจทำโทษ ได้แต่ขัง ๆ ให้การหนัก ๙ วัน ก็ไม่เข็ด ขอพระราชทานให้มีโทษเสียบ้างตามสมควร อีกฉบับ ๑ ว่าด้วยจีนจิ๋วนายครัวเกิดมาเตือน ได้ว่ากล่าวมาก จีนจิ๋วยอมลดเงินในฎีกาให้ ๒๓ ชั่ง แต่จะขอพระราชทานให้ได้เงินในเร็ว ๆ นี้ ขอรับพระราชทานสักในหนึ่งก่อนในวัน ๑ – ๒ วัน ด้วยจีนจิ๋วรับอรัฐที่หอรัษฎาเขาเร่งนัก

พระราชหัตถ์ตอบกงสุลอเมริกันว่าขอบพระทัย ที่นำผู้ที่จะรับทำรถไฟในเมืองไทยมาถวาย ขอแจ้งความให้ทราบว่า ทางที่จะไปโคราช คอเวอนเมนต์ของเรายังไม่ได้คิดจะทำเป็นทางรถไฟแน่ทีเดียว เพราะยังไม่ทราบชัดว่าการจะมีประโยชน์อย่างไรบ้าง ทุนรอนซึ่งจะทำทางรถไฟก็กลัวว่าจะไม่มีพอ จึงได้ให้ขึ้นไปตรวจการดูควรจะตัดเป็นทางเกวียนหรือตรัมเวประการใด จึงปรึกษากันดู เมื่อต่อไปมีประโยชน์

แห่งใด ซึ่งจะเป็นทางรถไฟตามกำลังที่จะทำได้ แต่เวลานี้ยังไม่ต้องการที่จะคิดในเรื่องรถไฟก่อน

รับหนังสือกรมขุน[illegible]ฉบับ ๑ ขอบพระเดชพระคุณที่โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์ท่านไปช่วยงานพระวันเฉลิมพระชนมพระเจ้าเอมเปอเรอเยอรมนี [illegible] ไปถึงเยอรมนีแล้วจะให้ทูลเอมเปอเรอ กับส่งหนังสือพิมพ์ว่าด้วยการพระเจ้าเอมเปอเรอออกในวันการเฉลิมพระชนมพรรษาฉบับ ๑

รับหนังสือเซอร์[illegible] ขอบพระเดชพระคุณที่พระราชทานเสื้อไป และรับหนังสือ[illegible]ห้าง[illegible]แอนด์กำปนีชาวอเมริกันแต่เมืองนิวยอร์กฉบับ ๑ ทูลเกล้า ฯ ถวายตัวอย่างสะเคลเครื่องวัดต่าง ๆ แต่ของนั้นยังไม่ได้มา

พระ[illegible]หัตถ์ตอบกงสุลเยอรมันฉบับ ๑ ว่าด้วยได้รับหนังสือที่ส่งมาเป็น[illegible]ไม่ได้ก็จริง แต่โดยความรู้[illegible]หนังสือนั้นโดยละเอียด ได้เห็นบัญชีของพระเจ้าเอมเปอเรอมีตราช้างเผือกสยามได้ออกชื่ออยู่ในนั้น ทำให้เป็นที่ชอบพระทัยมาก หวังใจว่าทางพระราชไมตรีจะยิ่งสนิทขึ้นไป แล้วพระราชทานพรเอมเปอเรอไปอีก และขอบพระทัยที่กงสุลส่งหนังสือมา

[illegible]เสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท [illegible] ตรัสกับ[illegible] เจ้าพระยา[illegible]สุรวงศ์[illegible] [illegible]ประกาศ[illegible]พระ[illegible]ไปแก้มาใหม่ [illegible] แต่เจ้าพระยาสุรวงศ์ทูลว่า [illegible]ว่าให้รอหนังสือ[illegible]ฝรั่งเศส โปรตุเกศ ฮอลันดา เสียก่อน สัก ๓ เดือน[illegible] [illegible]กำหนด[illegible] ๓ เดือน[illegible] ก็ยังไม่ยอม[illegible] ทำการให้ได้ [illegible]เสด็จขึ้น ทรงซ้อม[illegible] ๘ ทุ่มเสด็จขึ้น

เจ้าพนักงาน[illegible]ฉบับ ๑ จะเซ็นวันจันทร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓

วันอาทิตย์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้าไม่ได้เสด็จ[illegible] [illegible]สำหรับ[illegible] [illegible] ๔ [illegible] และกล้องชักรูปที่โปรดเกล้า ฯ ให้สั่งไว้สำหรับชักรูปในราชการ

มาทูลเกล้า ฯ ถวายทอดพระเนตร พระราชทานใบหนังสือสำคัญเงิน ๑๖ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ สลึงไป

เวลาย่ำค่ำเสด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สวดมนต์แล้วตรัสกับสมเด็จกรมพระ ฯ ทูลเรื่องภาษีอากรต่าง ๆ แล้วทูลว่า เจ้าพระยาสุรวงศ์ฯ พูดด้วยการภาษีไทยกับท่านเวลาวันนี้ว่า จะช่วยฉลองพระเดชพระคุณทุกอย่าง ให้ทรงจัดการภาษีเสียให้เรียบร้อยด้วยกรมมหาดไทยกับหนังสือหนังหานั้นยากนัก ถ้าจะจัดการแล้วให้เอาพระนรินทรมาใช้เลี้ยงดูก็ได้ เขาเคยแล้ว ท่านทรงตอบว่าเวลานี้เพียงราชการ [illegible] ไว้ก่อน ท่านจึงว่าภายหลังต่อไป (สมเด็จดูค่อยสบายพระทัยมาก) สวดมนต์จบแล้ว เสด็จขึ้น ทรงซ้อมเล่นกลจนเวลา ๘ ทุ่มเลิกเสด็จขึ้น

ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายวันเทุลเกล้า ฯ ถวายบัญชีคนซึ่งจะรับเครื่องราชอิสริยยศราชทูตสเปนส่งมา เป็นจำนวนแกรนด์ครอส ๓ คอมมานเดอร์ช้างเผือก ๔ คอมมานเดอร์มงกุฎ ๓ คอมแพนเนียน ๔ แต่ตัวเขายังไม่ได้ลงมา บัญชียังผิดกันกับของเราอยู่ รับสั่งว่าจะให้พระยาภาษสอบกันเสียให้ตกลง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระบำราบปรปักษ์ ถวายหนังสือฉบับ ๑ ว่าวันศุกร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ เจ้าพนักงานพร้อมกับพระรัษฎากรพิพัฒน์ ว่าการภาษีสุรา เมืองนครชัยศรีได้เรียกตัวจีนที่ยื่นเรื่องราวแต่ก่อนประมูลให้ทราบกัน เงินอากรเดิมสุรา [illegible] ชั่ง จีนทองอยู่ตัวอากร จีนซุนอี่ประกัน ยื่นเรื่องราวจะทำ ๒๙๐ ชั่ง ประมูลขึ้น ๓๑๙ ชั่ง จีนแดงตัวอากร จีนฉายประกัน ยื่นเรื่องราวจะทำ ๒๒๐ ชั่ง ประมูลขึ้น ๒๖๕ ชั่ง จีน[illegible]ตัวอากร จีนสุดใจประกัน ยื่นเรื่องราวจะทำ ๒๒๐ ชั่ง ไม่ว่าประมูล จีนเยียนตัวอากร จีนเคียมประกัน ยื่นเรื่องราวจะทำ ๒๕๕ ชั่ง ประมูลขึ้น [illegible] ชั่ง หลวงสรรพากรยุทธ์แต่งให้จีนไต้ฮักยื่นเรื่องราวจะทำ ๒๕๐ ชั่ง ประมูลขึ้น ๓๖๕ ชั่ง แล้วแต่จะโปรด

กับหนังสือมิสเตอร์นอกซ์กงสุลอังกฤษมีมาอีก ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ ว่าด้วยแสนพันบุญยื่นเรื่องราวที่มิสนอกซ์ ว่าความเดิมเจ้าของมิสนอกซ์ให้ไปถือ [illegible] หนังสือ [illegible] พร้อมกับท้องตราด้วย เขาจึงแจ้งความส่งเรื่องราวนี้มา [illegible]

[illegible]
ซึ่งจะให้ไปสืบ ถ้าได้ความอย่างไรจะส่งความมาที่เขาก็ได้

แหม่มเบคแมนมาเฝ้ากราบถวายบังคมลาไปนอก พระราชทานพระบรมรูป

วันจันทร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

เวลาเช้า ๒ โมงเสด็จไปพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เกศากันต์หม่อมเจ้า ๙ องค์ [illegible] [illegible]
เรือออก ๓ ลำ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งสำเนาหนังสือราชทูตสเปนมีมาฉบับ ๑ ว่าเขาได้รับ [illegible]
อุปภิเษกใหม่ ขอกำหนดวันเฝ้าถวายพระราชสาสน์ ส่งสำเนามาด้วยฉบับ ๑

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉบับ ๑ ว่าพระราชสาสน์เมืองสเปนนั้น [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ถ้าท้องพระโรงต้องรับวันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕

เซ็นท้ายจดหมายสมเด็จกรมพระถวายเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ว่า [illegible]
หนังสือมิสนอกซ์ ๒ ฉบับ

เจ้าหมื่นสรรเพธนำเครื่องยศซึ่งจะพระราชทานพระองค์เจ้าสุขุมาลย์มารศรี ทำด้วยทองคำ พระคลังข้างที่จัดซื้อมาถวาย คือ พานหมากลายบัวลงยาราชาวดี เครื่องผอบลงยาปริกเพชร ๓ จอกหมาก ๒ มีด ๑ ซอง ๑ ตลับขี้ผึ้งเป็นลูกลนจี้ฝังทับทิม ๑ พาน

รองและหีบหมากลงยาฝังเพชร ทับทิม มรกต บนหลังเป็นรูปสระบัว เครื่องในหีบเป็นมรกตมงคลเพชร ๓ ใบเถา ๑ ขันครอบลงยาสำรับ ๑ ขันสรงพระพักตร์ลงยาพานรอง ๑ กาน้ำร้อนถาดลงยา ๑ บ้วนพระโอษฐ์ลงยา ๑ แล้วพระราชทานหนังสือสำคัญพระราชทานรางวัลช่างทอง ๔ ชั่ง

เวลาเกือบย่ำค่ำ เสด็จออกสนามหญ้าเรียกกระบวนแห่

วันอังคาร แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙

วันนี้ไม่มีราชการอะไร ไม่ได้เสด็จออก

สารบาญค้นเรื่อง

หน้า

หน้า

หน้า

สารบาญค้นนามบุคคล

หมวดขุนนาง

หน้า

ท

ธ

น

บ

หน้า

ป

ผ

พ

หน้า

ม

ย

ร

หมวดชาวต่างประเทศ

หมวดพระภิกษุสงฆ์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
สี่แยกราชวิถี ถนนสามเสน พระนคร
นายเฉลียว จันทรจรัสย์ ผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา
พ.ศ. ๒๕๑๔